

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

МАТІЯШ ОЛЕНА ІГОРІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри менеджменту
та поведінкової економіки, д.е.н.,
професор

_____ О.А. Дороніна
« ____ » _____ 2024 р.

**УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В
УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

Спеціальність 232 Соціальне забезпечення
ОП «Соціальне підприємництво»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
М. О. Кримова, доцент
кафедри менеджменту та
поведінкової економіки,
канд. екон. наук, доцент

_____
(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2024

АНОТАЦІЯ

Матіяш О.І. Удосконалення системи соціального підприємництва в умовах післявоєнного відновлення. Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення». Освітня програма «Соціальне підприємництво». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-методологічний зміст категорії соціальне підприємництво та його ролі в системі забезпечення розвитку соціальної політики країни та покращення життя населення країни.

Проаналізовано зміст, основні риси, ключові елементи категорії соціальне підприємництво та його роль в соціально-економічному розвитку території в умовах післявоєнного відновлення. Досліджено еволюцію розвитку соціального підприємництва в Україні та світі. Розглянуто соціально-економічні передумови формування соціального підприємництва в Україні та оцінено рівень розвитку соціального підприємництва в Україні та основних показників діяльності соціальних підприємств в Україні. Виділено перспективи розвитку системи соціального підприємництва. Структуровано основні проблеми та напрями покращення державної підтримки розвитку соціального підприємництва в Україні та виділено шляхи удосконалення соціального підприємництва в умовах післявоєнного стану.

Основним науковим результатом дослідження є надання пропозицій щодо удосконалення соціального підприємництва в Україні як складової державної політики держави в умовах післявоєнного відновлення.

Ключові слова: соціальний захист, соціальна політика, забезпечення, нормативно-правове забезпечення, інституційне забезпечення, ризики, проблематика, модернізація.

98 с., 17 рис., 1 табл., 2 дод., 90 джерел.

Matiyash O.I. Improving the system of social entrepreneurship in the conditions of post-war recovery. Specialty 232 "Social security". Educational program "Social entrepreneurship". Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

The theoretical and methodological content of the social entrepreneurship category and its role in the system of ensuring the development of the country's social policy and improving the life of the country's population are investigated in the qualification work.

The content, main features, key elements of the social entrepreneurship category and its role in the socio-economic development of the territory in the conditions of post-war recovery are analyzed. The evolution of the development of social entrepreneurship in Ukraine and the world is studied. The socio-economic prerequisites for the formation of social entrepreneurship in Ukraine were considered and the level of development of social entrepreneurship in Ukraine and the main indicators of the activity of social enterprises in Ukraine were assessed. Prospects for the development of the social entrepreneurship system are highlighted. The main problems and directions for improving state support for the development of social entrepreneurship in Ukraine are structured, and the ways of improving social entrepreneurship in the post-war conditions are highlighted.

The main scientific result of the study is the provision of proposals for the improvement of social entrepreneurship in Ukraine as a component of the state policy of the state in the conditions of post-war recovery.

Key words: social protection, social policy, provision, regulatory and legal provision, institutional provision, risks, problems, modernization.

98 pp., 17 figures, 1 table, 2 appendices, 90 sources.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	11
1.1 Зміст категорії соціальне підприємство та його роль в соціально- економічному розвитку території в умовах післявоєнного відновлення	11
1.2 Основні риси соціального підприємства та його ключові елементи.....	17
1.3 Еволюція розвитку соціального підприємства в Україні та світі	22
Висновок до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО РІВНЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	30
2.1 Соціально-економічні передумови формування соціального підприємства в Україні.....	30
2.2 Оцінка рівня розвитку соціального підприємства в Україні та основних показників діяльності соціальних підприємств в Україні.....	39
2.3 Перспективи розвитку системи соціального підприємства.....	55
Висновок до розділу 2	68
РОЗДІЛ 3 ЗАХОДИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	70
3.1 Сучасна проблематика розвитку соціального підприємства в Україні	70
3.2 Напрями покращення державної підтримки розвитку соціального підприємства в Україні	75
3.3 Шляхи удосконалення соціального підприємства в умовах післявоєнного стану	80
Висновок до розділу 3	84
ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89
ДОДАТКИ	98

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРП - валовий регіональний продукт

УТОГ - українське товариство глухих

УТОС - українське товариство сліпих

ІСС - інститут сталих спільнот

ЗП - заробітна плата

УСА - Українська соціальна академія

ФОП - фізична особа - підприємець

ООН – організація об'єднаних націй

МВС – Міністерство внутрішніх справ

ВВП – валовий внутрішній продукт

СП – соціальне підприємництво

ВПО – внутрішньо-переміщені особи

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Сьогодні розповсюдження соціального підприємництва в Україні має фрагментарний характер і знаходиться на початковому етапі розвитку. Очевидно, що держава, як інститут соціально направленої ринкової економіки, зобов'язаний вирішувати левову частку соціальних проблем, повинна бути зацікавленою у створенні та розвитку соціального підприємництва, яке не тільки вирішує соціальну проблему, а й виконує низку взаємопов'язаних задач таких як збільшення кількості робочих місць, виготовлення товарів, надання послуг, виконання робіт і таким чином створює додану вартість у макроекономічному вимірі.

Це підкреслює необхідність створення якісного інституційного середовища для навчання соціальному підприємництву. Соціальне підприємництво є вагомим шляхом розвитку для кожного суспільства, адже акумулює в собі соціальні цілі та підприємницький підхід. Актуальність розвитку соціального підприємництва зумовлена тим, що воно забезпечує вирішення соціальної проблематики, яка не може бути вирішена державою чи комерційними організаціями.

Головним фактором успіху будь-якої країни, попри рівень її соціально-економічного розвитку, є гарантування належного рівня суспільної соціальної стабільності. Аби досягти успіху три основні сектори держави - влада, бізнес та громадськість - повинні працювати разом злагоджено та системно. Сучасні умови вимагають, щоб соціальні проблеми вирішувалися підприємницькими методами.

Саме через це розвиток соціального підприємництва в нинішньому світі володіє ваговою роллю, адже акумулює в собі соціальні цілі з підприємницькою дисципліною, інноваційністю та ціленаправленістю. Розвиток соціального підприємництва є вагомим чинником, що підвищує потенціал економічного розвитку регіональних соціально-економічних систем і стає стратегічним пріоритетом.

З огляду на те, що для успішної роботи соціального підприємництва вагомими є грамотно використані економічні та управлінські інструменти, наявна прагматична потреба визначити проблеми розвитку та окреслити відповідні стратегії розвитку соціального підприємства для виконання його соціальної місії.

Багато українських та зарубіжних науковців досліджували тему соціального підприємництва, зокрема: Босак І.В.[10], Галушка З.І.[12], Геєць В.О.[15], Загребельна І.Л.[24], Ігнатович Н.О.[27], Каменко І.С.[29], Кожемяченко О.О.[34], Лукіна Т.І.[41] та ін.

Під призму їх досліджень потрапили особливості оцінювання, новітні методики, з якими зустрічається чи зустрінеться в майбутньому кожен керівник, який прагне досягти високої результативності у сфері соціального підприємництва.

Проте, хоч і наявні численні дослідження у даному напрямі, зостається ряд невирішених проблемних питань, чим зумовлюється необхідність подальшого вивчення та удосконалення.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження стану, проблем та перспектив розвитку соціального підприємництва в Україні в умовах повоєнного відновлення.

Основними завданнями магістерської роботи є:

- дослідження змісту категорії соціальне підприємництво та його ролі;
- вивчення основних рис та еволюції розвитку соціального підприємництва;
- аналіз соціально-економічних передумов формування соціального підприємництва в Україні;
- оцінка рівня розвитку соціального підприємництва в Україні та основних показників діяльності соціальних підприємств в Україні;
- дослідження перспектив розвитку соціального підприємництва;
- виділення сучасних проблем розвитку соціального підприємництва в Україні;

дослідження напрямків покращення державної підтримки розвитку соціального підприємництва в Україні;

аналіз можливих шляхів удосконалення соціального підприємництва в умовах післявоєнного стану.

Об'єкт дослідження – розвиток соціального підприємництва в Україні.

Предмет дослідження – напрями удосконалення ведення та поширення соціального підприємництва в умовах повоєнного відновлення.

Методи дослідження побудовані на дослідженні та конструктивному аналізі наукових джерел з проблематики кваліфікаційної роботи.

Зокрема були використані такі методи:

системного аналізу – при дослідженні послідовності дій з установами структурних зв'язків між змінними або елементами досліджуваної системи для деталізації та розподілу соціального підприємництва на ряд важливих його складових частин і ключових елементів;

історичний – при вивченні виникнення, формування та розвитку соціального підприємництва у хронологічній послідовності;

синтезу – при поєднанні абстрагованих сторін предмета і відображення його як конкретної цілісності з метою узагальнення положень соціального підприємництва в якості складника державної соціальної політики;

аналогії - при встановленні відношення еквівалентності (відповідності, схожості) між двома системами, що розглядаються, за деякими ознаками, зокрема для аналізування різниці між українською та закордонною практиками у сфері соціального підприємництва;

абстрагування - для наукового пізнання, що полягає в мисленнєвому виділенні суттєвих, найістотніших рис, відношень, сторін предмета, зокрема для наведення загальних висновків на базі системного аналізування і синтезу теорії й практики соціального підприємництва в Україні;

конкретизації - для дослідження предметів у всій різнобічності їх, у якісній багатосторонності реального існування на відміну від абстрактного

вивчення предметів, зокрема для визначення сутності соціального підприємництва та його основних показників і складових частин;

монографічний - для вивчення теоретичної інформаційної бази українських та іноземних дослідників відносно соціального підприємництва.

Інформаційною основою роботи послуговували наукові статті та науково-методичні матеріали з теми дослідження, статистичні дані та матеріали офіційних Інтернет-ресурсів, матеріали власних досліджень автора тощо.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці комплексу заходів, які сприятимуть розвитку та поширенню соціального підприємництва в Україні в умовах повоєнного відновлення.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає в удосконаленні наявної бази теоретико-методологічного дослідження соціального підприємництва та його практичного удосконалення. Зокрема, в рамках кваліфікаційної роботи було надано авторське визначення категорії «соціальне підприємство, яке на відміну від існуючих акцентую свою увагу на інноваційність дій та заходів, яке воно продукує в рамках своєї діяльності. Сформовано основні риси, які відрізняють соціальне підприємство від інших видів економічної діяльності, що дозволили удосконалити суб'єктно-ідентифікаційний апарат дослідження. Розроблено ключові заходи з удосконалення державної політики в сфері підтримки соціального підприємництва в умовах повоєнного відновлення.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи були викладені на міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту підприємств України» (Харків, 17 листопада 2023 р.). Оpubліковано в статті: Теоретико-методологічне дослідження змісту категорії «соціальне підприємство» та його ролі у соціально-економічному розвитку території. Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. Випуск. Випуск 15. Вінниця, 2023. С.160-162.

Логіка проведення дослідження зумовила наступну *структуру кваліфікаційної роботи*: вступ, три розділи (дев'ять підрозділів), висновки, перелік використаних джерел літератури. Загальний обсяг роботи складає 98 сторінок. Перелік використаних джерел включає 90 найменувань. У роботі вміщено 17 рисунків, 1 таблицю, 5 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1 Зміст категорії соціальне підприємництво та його роль в соціально-економічному розвитку території в умовах післявоєнного відновлення

В умовах сьогодення спостерігаються значні економічні та соціальні кризові явища, які призводять до зниження якості життя населення, як в зарубіжних країнах, так і в Україні, зокрема. Загострення інфляції, процеси звільнення працівників, зменшення реальної заробітної плати та пенсії – це одні з головних проблем, які призводять до економічного та соціального краху. Для України залишаються актуальними проблемами соціального характеру, які виникли через військові дії, у результаті яких виникає багато соціально незахищених громадян країни (наприклад, внутрішньо переміщенні громадяни). Тому, актуальним є виникнення та розвиток такого напрямку підприємницької діяльності, як соціальне підприємництво, яке на тлі сьогоденних проблем стає новою парадигмою підприємництва.

Соціальне підприємництво є джерелом соціального, економічного та екологічного багатства і багато науковців активно досліджують цю сферу. Українські та іноземні вчені розглядають еволюцію соціального підприємництва, аналізують його сутність та поняття, визначають його особливості та характеристики соціальних підприємств, розробляють класифікацію видів соціального підприємництва [10, с.154].

У науковій літературі не завжди можна знайти комплексний підхід до дослідження сутності та «підводних каменів» соціального підприємництва. Теоретичні дискусії щодо понятійного апарату соціального підприємництва, різноманітність у трактуванні його поняття актуалізують наукові дослідження, спрямовані на вивчення сутності та визначення чинників соціального підприємництва, якими здійснюється вплив на розвиток соціальних

підприємств. Застосування теоретичних та емпіричних методів дослідження дозволило всебічно та достовірно дослідити соціальне підприємництво та розглянути питання щодо його особливостями та характеристиками соціальних підприємств.

У дослідженні соціального підприємництва не слід покладатися на "застосування одного, навіть найбільш прогресивного підходу... доцільно використовувати загальний (інтегративно-конвергентний) підхід" [34, с. 141].

Фахівці відзначають високу ефективність інтегративного підходу не тільки в наукових дослідженнях, а й на практиці - у стратегічному управлінні підприємством [10, с. 158], при розробці та впровадженні інтегративної схеми розвитку соціального підприємництва [24, с. 57].

Соціальне підприємництво спирається на загальну теорію підприємництва та базується на його основних принципах. Погляд на підприємництво розвивався по-різному і був суперечливим. Вченими та засновниками концепції були Томас Гоббс, Річард Кантільйон, Адам Сміт та інші. Тому доцільно в табличному вигляді згрупувати підходи ряду вчених до трактування терміну "підприємництво" (табл 1.1.)

Таблиця 1.1 – Підходи ряду вчених до трактування терміну "підприємництво"

№	Автор	Суть підходу
1	З.І.Галушка [12, с.6]	підприємництво - це робота, до якої суспільство проявляє підвищений інтерес
2	Л.В.Шаульська [72, с.302]	ввела термін "підприємець", позначивши ним людину, яка йде на ризик, купує за відомою ціною і продає за невідомою
3	А.О.Толстова [69, с.386]	підприємці є ключовими гравцями вільної конкуренції, а їхня конкуренція призводить до зменшення витрат і зниження цін
4	Т.І.Лункіна [41, с.144]	підприємці не тільки здатні бачити і використовувати свої можливості, але й не дозволяють власним початковим ресурсним запасам обмежувати свої можливості
5	Г.О.Швець [73]	процес створення цінності, результатом якого є унікальний набір ресурсів через реалізацію нової можливості
6	В.О.Геєць [15]	являє собою єдність двох нерозривних частин: специфічного виду людської діяльності та економічної поведінки індивідів
7	А.А.Свинчук [58]	створення нового капіталу або перетворенні наявного капіталу суб'єктами ринку з метою одержання підприємницького доходу

Сьогодні все частіше науковці досліджують характерні ознаки соціального підприємництва, проте, досі відсутня єдина думка щодо трактування сутності категорії «соціальне підприємство». Тому узагальнюючи, існуючі тлумачення можливо виокремити чотири головні підходи до визначення соціального підприємництва: широкий, комбінований, інноваційний та проблемно-орієнтований (табл.1.2).

Таблиця 1.2 – Підходи щодо визначення соціального підприємництва

№ з/п	Назва підходу	Автори	Характеристика
1	Широкий	Е. Шоу, Дж. Вірвардена, Г. Морт, А. Фоулер, Центр з поліпшення соціального підприємництва	це діяльність, яка в підсумку призводить до результату - досягнення соціальних цілей. Тобто це діяльність: державних громадських організацій; традиційні економічні організації, які характерна соціальна складова; неурядові неприбуткові організації.
2	Комбінований	А. Макміллан, Дж. Робінсон, Я. Рогалін	це діяльність, направлена на досягнення не тільки соціальної, але й комерційної користі.
3	Інноваційний	Дж. Мейр, Е. Нобоа, Е. Остін, Дж. Вей-Скіллерн, Х. Стівенсон, Ф. Перріні, С. Вурро	З однієї сторони, таким підходом суттєво обмежується галузь соціального підприємництва в порівнянні з комбінованим, адже не всіма бізнес-організаціями використовуються інновації в соціальній складовій власної діяльності. З іншої сторони, таким підходом розширюється соціальне підприємство, доповнюючи його.
4	Проблемно-орієнтований	К. Лідбітер, Фонд Шваба	це діяльність компанії, соціальні результати якої направлені на конкретну соціальну групу чи проблему.

Доцільно розглянути детальніше підходи ряду науковців до трактування поняття "соціальне підприємство".

Г. Діс трактує соціальне підприємство, порівнюючи п'ять факторів[19, с.32]:

взяття на себе завдання створити та підтримувати соціальну цінність (благо);

постійне використання нових можливостей для досягнення обраної місії

безперервний процес інновацій, адаптації та навчання;

рішучість діяти, не обмежуючись наявними ресурсами;

корпоративна відповідальність за наслідки власної діяльності.

Слід погодитися, що соціальна місія є фундаментальною для соціального підприємництва, адже воно визнає та цінує можливості для розвитку суспільства. Відповідно, реалізація місії соціального підприємництва в тому чи іншому напрямку призведе до посилення соціальних процесів, взаємодія яких генеруватиме синергетичний соціальний ефект у створенні, розподілі, обміні та споживанні ФКС.

С. Захра стверджує, що соціальне підприємництво передбачає використання інноваційних інструментів для виявлення та застосування можливостей створення нових підприємств чи управління наявними організаціями задля покращення соціального розвитку регіону.

Відповідно, слід погодитися, що задоволення суспільних запитів зумовлює соціально-економічний прогрес регіонів і реалізується через соціальне підприємництво.

Соціальному підприємництву належить вагоме значення для суспільства через впровадження культурних, економічних та політичних змін і слугує покращенню соціально-економічного процвітання.

3. Галушка зазначає, що соціальне підприємництво - це усвідомлення суб'єктом ролі власного обов'язку перед суспільством, представлене розумінням своїх потреб як індивідуально цінних і вищих за потреби групи [13, с.16].

Таким чином, сутність соціального підприємництва та його значення для розвитку регіональної економіки визначається створенням та пропозицією цінної соціальної пропозиції підприємствами, які потребують фінансових, матеріальних та людських ресурсів, але з певних причин не мають підтримки зі сторони територіальних та державних органів влади для успішної реалізації.

Соціальне підприємництво, реалізоване в конкретному регіоні, має на меті пом'якшити або вирішити соціальні проблеми.

Таким чином, реалізація соціального підприємництва має наступні впливи на регіональну економіку.

збільшення кількості робочих місць;
нові форми підприємництва;
мінімізація соціальної ізоляції особистості;
інтенсифікація соціального партнерства, залучення до участі і, таким чином, зміцнення єдності громади та міста;
удосконалення процесу створення та надання соціальних послуг;
зменшення навантаження на місцеві бюджети за рахунок використання інших джерел для вирішення соціальної проблематики;
збільшення резервів для фінансування соціальних програм в регіоні;
підвищення впливу соціальних дій з регіонального на національний та міжнародний рівень [29].

Аналізуючи ці визначення, можна виокремити наступні ключові моменти у визначенні поняття "Соціальне підприємництво":

розглядається в якості процесу формування цінності за допомогою обмеженого набору ресурсів;

розподіл ресурсів сприяє створенню та формуванню сприятливих спроможностей для вирішування соціально-екологічної проблематики, забезпечуючи соціальну цінність та суспільну користь;

соціальне підприємництво постійно перебуває в процесі інновацій, адаптації та навчання.

Соціальні підприємці ставлять високі вимоги до співвідношення економічної та соціальної ефективності, самостійно вирішують соціальну проблематику та стають більш відповідальними у своєму розумінні соціальної справедливості.

Під соціальним підприємництвом варто трактувати таку підприємницьку діяльність, яка насамперед спрямована на полегшення або вирішення соціальної проблематики.

Соціальне підприємництво є бізнес-моделлю з унікальними характеристиками. Це вигідно з погляду збільшення соціальних виплат.

Слід додати, що соціальне підприємництво та відповідна йому діяльність - це не те саме, що корпоративна соціальна відповідальність (КСВ). Насправді, в останньому випадку на вирішення соціальних проблем спрямовується лише частина прибутку, а не весь.

Дослідження різних визначень соціального підприємництва дало змогу прийняти визначення, яке об'єднує багато аргументів та міркувань, висунутих науковцями: соціальне підприємництво - це підприємницька діяльність або процес, який встановлює можливість змішаного партнерства, прагне консолідувати соціальну відповідальність та вирішувати проблеми систем соціального забезпечення, забезпечує систематичні соціальні трансформації та формує соціальну цінність завдяки створенню нових організацій або інновацій.

Таким чином, вище наведені підходи, показують багатогранність категорії «соціальне підприємництво», однак кожен з цих підходів не розкриває в повному обсязі сутність даного поняття. Під соціальним підприємництвом варто розуміти такий вид прибуткової або неприбуткової підприємницької діяльності, який може використовувати інноваційні технології та методи управління з ціллю реалізування соціальної місії та задовольняє потреби всіх верств населення.

В Україні соціальне підприємництво стає дедалі популярнішим в якості ефективного механізму вирішення локальних соціально-економічних проблем місцевої влади [15].

Тому соціальне підприємництво, яке виконує вагомі конструктивні функції економічної діяльності, є важливим механізмом регулювання рівня соціально-економічного розвитку України. В нинішній економічній ситуації особливої уваги потребує проблематика та перспективи розвитку соціального підприємництва, масштаби та темпи якого є непередбачуваними.

Крім того, вагоме значення соціального підприємництва в соціально-економічному розвитку України заключається у забезпеченні виготовлення доступних продуктів та послуг, відповідних потребам соціально вразливих верств населення, створенні нових робочих місць та ефективному використанні

трудового потенціалу, накопиченого соціально вразливими верствами населення. Однак відсутність досвіду та повільна процедура становлення соціального підприємництва в Україні потребують підтримки бізнес-середовища та створення ефективної правової бази, що базується на пільговому оподаткуванні, регулюванні видів та форм діяльності, а також на процесі ринкових відносин.

1.2 Основні риси соціального підприємництва та його ключові елементи

Головною відмінною характеристикою соціального підприємництва від традиційного є концентрація та створення вартості, а не привласнення вартості [10, с.155].

Соціальне підприємництво різнять від традиційного наступні ознаки:

місія - забезпечення соціальних змін через формування соціально-економічної цінності;

досягнення цілей соціального підприємництва - забезпечення соціальних потреб, які не можуть задовольнити приватний або державний сектор.

Науковець Овсянюк-Бердадіна О.Ф. визначає поняття соціального підприємництва як новий спосіб економічної діяльності, якому притаманні наступні характеристики.

1) соціальна мета організації, тобто соціальний ефект є заздалегідь запланованим та очікуваним результатом, а не побічним ефектом, як це має місце в традиційному бізнес-підприємстві. Цей вид бізнесу спочатку покликаний досягти важливих соціальних цілей, що проявляється у збільшенні кількості робочих місць (зокрема людям з інвалідністю), навчанні (у тому числі для дорослих) тощо;

2) підприємницька інновація, яка може бути досягнута шляхом використання нової ідеї або нової комбінації ресурсів (у тому числі не дуже привабливих з ринкової точки зору) для вирішення соціальної проблематики.

3) стале самозабезпечення досягається за рахунок доходів від реалізації результатів діяльності (товарів і послуг), а також завдяки грантам і благодійним пожертвуванням [49, с. 130].

Ігнатович Н.О. визначає типологію організацій соціального підприємництва за такими ключовими характеристиками:

місія (соціальна та економічна);

одержання прибутку від основної діяльності;

інноваційна складова.

Типологія включає:

традиційні неприбуткові організації;

неприбуткові соціально орієнтовані підприємницькі підприємства;

гібридні організації та соціально орієнтовані підприємницькі підприємства бізнесу;

підприємства, що здійснюють соціальну діяльність [27, с. 23].

Соціальне підприємництво визначається такими характеристиками, як інноваційність. Тому під час своєї діяльності компанія повинна використовувати нові та унікальні методи роботи.

Важливо зазначити, що спектр міжнародного досвіду розвитку соціальних підприємств є дуже широким. У нашій країні цей вид діяльності ще не набув широкого розповсюдження, але суспільство розвивається, тому цей вид бізнесу незабаром стане дуже популярним. Тому доцільно детальніше розглянути головні характерні ознаки соціального підприємництва, а саме його: складові, принципи, мету, цілі, види, шляхи втілення.

Автор А.А.Свинчук розглядає основні складові соціального підприємництва [58, с. 112].

виявлення стабільного, але несправедливого за своєю суттю балансу, який призводить до виключення, маргіналізації або страждань групи людей, у яких відсутні достатні фінансові можливості або політична воля, щоб самостійно досягти позитивних змін;

виявити можливості в цьому несправедливому балансі розробити визначення соціальних цінностей і використовувати особисті якості, такі як натхнення, творчість, рішучість, сміливість і наполегливість, щоб зламати домінування статус-кво;

створити новий стабільний баланс, який розкриває потенціал цільової групи або полегшує її страждання, шляхом створення аналогій, які будують стабільну екосистему на основі нового балансу і забезпечують ліпші перспективи для цільової аудиторії і суспільства загалом.

Організаційною основою діяльності соціального підприємства є наступні принципи:

товариство належить у рівних частках його учасникам;

демократичний стиль приймання рішень;

отриманий дохід інвестується в компанію і використовується на соціальні та екологічні задачі;

місія соціального підприємства спрямована на формування суспільного багатства, а не на залучення приватного капіталу[68].

З даної точки зору суспільне багатство може бути визначене в якості результатів, яких суспільство досягає в результаті задоволення своїх потреб. Основна відмінність соціального підприємства від виключно некомерційної організації заключається в тому, що воно застосовує бізнес-модель до власної діяльності, поважає закони бізнесу та прагне одержати прибуток.

Тому метою соціального підприємництва є:

перетворення наявного небажаного соціального ефекту на більш бажаний;

вирішування соціальної проблематики за рахунок одержання потрібного результату - еколого-соціально-економічного ефекту. Водночас економічна результативність відображається в незалежності та прибутковості, соціальна результативність - у високих соціальних результатах, підтримці місцевої громади, екологічна ефективність - у використанні екологічних матеріалів, програмах енерго- та ресурсозбереження;

робоча екологія.

Соціальний підприємець бере проблему, з якою зустрічається частина населення і яка по тих чи інших причинах сприймається як даність, і сам розробляє та запроваджує новий метод вирішення проблеми – у формі послуги чи продукт [85].

Соціальні підприємства включають організації різних галузей діяльності, форм власності та основне – інструментів вирішування соціальної проблематики. До таких компаній можна віднести різні господарські суб'єкти (рис. 1.1).

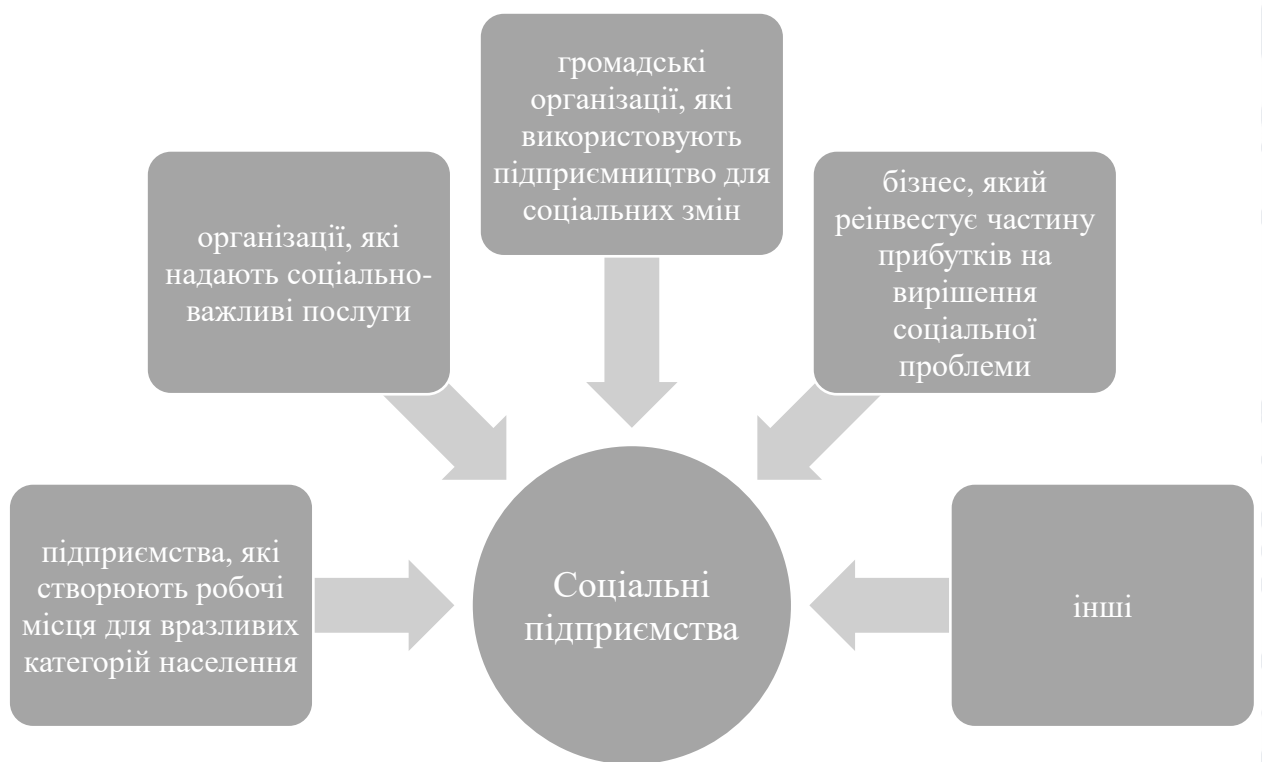

Рисунок 1.1 – Основні типи соціальних підприємств

Відтак, соціальне підприємництво пропонує часткове та динамічне вирішення гострої суспільної проблематики. Створення соціального підприємства передбачається:

встановлення чіткої місії соціального характеру, яка включає в себе вирішення конкретної соціальної проблематики;

застосування бізнес-методів (організація, планування, контроль) для досягнення прибутку;

побудову підприємницької організації на основі колективної власності, що включає засновників, персонал, цільову групу, волонтерів тощо.

Досягнення соціального результату через діяльність соціального підприємства відбувається за рахунок:

залучення цільових груп до виготовлення продукції або надання послуг (вирішення проблем реабілітації, адаптування, працевлаштування тощо)

надання якісних послуг і товарів представникам цільових груп на вигідних умовах (тим самим задовольняючи їхні потреби та поліпшуючи якість життя);

ведення господарської діяльності без залучення представників цільової групи та застосування доходів від цієї діяльності для підтримки конкретної соціальної місії;

використання інноваційних підходів до вирішування соціальної проблематики;

виділення нових шляхів реформування державних соціальних послуг;

залучення громадян до добровільної участі в соціальних ініціативах для об'єднання громад з метою вирішення соціальних питань;

виникнення нових типів соціальних послуг, які застаються поза межами звичайного бізнес-сектору через низьку рентабельність, непопулярність та відсутність професійної підготовки;

ефективніше застосування наявних регіональних ресурсів для вирішування соціальної проблематики;

зменшення навантаження на місцеві бюджети у вирішенні соціальної проблематики (актуально у випадках хронічного дефіциту бюджетних ресурсів) [10, с.157].

Важливим є також соціально-психологічний вплив соціального підприємства, адже працівники на рівних правах володіють підприємством, здійснюють контроль і знають, на що і як витрачається прибуток. Водночас соціально-психологічний вплив, а отже, і лояльність клієнтів до соціального підприємства визначається тим, що вони знають, що частина прибутку буде використана за соціальним та екологічним спрямуванням.

В Україні існує низка факторів, які здійснюють прямий чи опосередкований вплив на розвиток соціальних підприємств, хоча можуть мати і незначний негативний вплив. Проаналізувавши наукові дослідження у цій сфері, ці фактори можна систематизувати (Додаток В).

Турбулентність бізнес-середовища стрімко зростає через воєнний стан, що може викликати сумніви або побоювання щодо започаткування бізнесу. У цих умовах держава надає важливу інформаційну та організаційну підтримку бізнесу, зокрема через єдиний портал державних послуг "Дія", де можна самостійно зареєструвати свій бізнес [34].

Отже, дослідження показує, що розвивати бізнес під час воєнного стану складно, а будувати екосистему для соціального підприємництва - ще складніше.

Тому соціальне підприємництво - це хороший спосіб впливати на суспільство. Особливо там, де держава не справляється, соціальні підприємці здатні ефективніше працювати на місцях. Усього за кілька років концепція соціального підприємництва - організації, місія якої полягає в поєднанні підвищення доходів і прибутку з необхідністю поважати і підтримувати свою громаду, навколишнє середовище та систему зацікавлених сторін - перетворилася з інтригуючи нові ідеї на звичну бізнес-реальність.

1.3 Еволюція розвитку соціального підприємництва в Україні та світі

Соціальне підприємництво набуло обертів в багатьох державах, зокрема в Америці, Великобританії, Іспанії, Індії, Єгипті, Польщі та Україні. Найбільш успішно соціальне підприємництво використовується у Великобританії, Німеччині та Нідерландах, де підприємницька діяльність із застосуванням інноваційних методів у виробництві спрямована на реалізацію послуг і товарів, що мають соціальне значення.

Соціальне підприємництво в цих країнах демонструє тісну співпрацю з представниками центральної та міської влади, а також з муніципальними

адміністраціями, які беруть активну участь в обговоренні найважливіших питань щодо розвитку міської системи.

Історично соціальне підприємництво зародилося як альтернативний підхід до отримання основного доходу в приватному секторі. У ХІХ столітті голландець Пітер Корнеліус розробив модель соціально орієнтованого виробництва, а в ХІХ столітті в місті Халл, Англія, безробітні мірошники знову відкрили старий млин, щоб виробляти борошно для своїх сімей та решти нужденної громади. Їхня місія була насамперед соціальною, а не комерційною.

Соціальне підприємництво в якості явища прослідковується ще з початку 19 століття. За словами Д. МакКлурга, його моделями були монастирі (як притулок для соціально слабких), церковні школи, побудовані коштом громади або меценатів, лікарні та будинки престарілих, які мали власну соціальну місію [86].

Засновником концепції соціального підприємництва є Нобелівський лауреат з економіки Мохамед Юнус, який трактує його широко і називає соціальним підприємництвом будь-яку інноваційну ініціативу, спрямовану на допомогу людям.

Пізніше ідеї соціального підприємництва отримали подальший розвиток у роботах Роберта Оуена, який здійснював заклики до робітників об'єднуватися у виробничі групи, в яких засоби виробництва є спільними. Він висунув ідею формування кооперативів не тільки з економічного погляду, а й як соціальних підприємств, які б працювали на громаду та поєднували потреби місцевих мешканців і бізнесу. Піонерами соціального підприємництва доцільно вважати кооперативи, які знаходилися у колективній власності робітників, що мали виключне право бути членами кооперативу [72, с.302].

У 1950-х роках Майкл Янг відіграв важливе значення у розвитку соціального підприємництва. Професор Деніел Белл з Гарвардського університету назвав Янга «найуспішнішим соціальним підприємцем у світі» за декількома школами соціального підприємництва у Великобританії.

Британський соціальний підприємець Ендрю Моусон є автором книги «Соціальний підприємець» і генеральним директором компанії Andrew Mawson and Partners, яка ділиться його досвідом.

У 1978 році у Великій Британії було створено концепцію соціального підприємства, функціонування якого втілювало принципи кооперативу, заснованого на спільній власності, і дотримувалося принципів соціальної, екологічної та економічної результативності. Головна ідея даної концепції відображена в основі найпоширенішого трактування соціального підприємства в якості юридично зареєстрованої організації, що знаходиться у спільній власності на засадах рівної власності та вирішує соціально - екологічну проблематику [43, с.392].

Терміни «соціальне підприємництво» та «соціальний підприємець» набули поширення у 1980-х роках завдяки зусиллям дослідника Білла Дрейтона, засновника організації Ашока, та Чарльза Лідбітера. Соціальне підприємництво в якості професії та галузь дослідження вперше було представлено в кінці 1990-х років Грегорі Дісом, директором Центру сприяння соціальному підприємництву при Університеті Дьюка.

Соціальне підприємництво в Україні сягає корінням у старозавітну бізнес-концепцію, кооперативний рух та окремі соціально орієнтовані сімейні підприємства Терещенків, Ханенків, Симиренків та інших. Більш активні соціальні підприємства (по суті за діяльністю, а не за назвою) були створені в Україні в 1991 році і були більше направлені на працевлаштування громадян з особливими потребами (підприємства УТОГ та УТОС).

За ринкових економічних умов головним пріоритетом України є сприяння розвитку підприємництва. Важливою тенденцією розвитку бізнесу у світі є запровадження принципів соціальної відповідальності, і наша країна не може її ігнорувати. Так, у 2000 році було започатковано Глобальний договір ООН, головною задачею якого є дотримання прав людини, протекція навколишнього середовища та вирішення найважливішої проблематики нинішнього

суспільства. До цієї угоди вже приєдналися понад 3000 компаній у всьому світі, в тому числі й кілька українських.

Угода містить 10 принципів, спрямованих на перегляд корпоративної місії та стратегії з погляду глобальної соціальної відповідальності. Одним із прикладів таких глобальних тенденцій у бізнесі є підвищення чисельності соціальних підприємств із суто соціальними цілями. В Україні цей напрямок бізнесу розвинений недостатньо[69, с.385].

Поняття «соціального підприємства» стало популярним в Україні у 2004 році, коли стипендіальна програма UCAN почала надавати навчання соціальному підприємництву та гранти громадським організаціям для розвитку таких ініціатив.

У 2010 році ініціатива була підхоплена Британською Радою в Україні, яка створила консорціум "Сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні", який включив Міжнародний фонд "Відродження", Фонд Східна Європа, ПрайсвотерхаусКуперс Україна та Ерсте Банк.

У даному контексті Ерсте Банк запропонував пільгові кредити соціальним підприємцям, а консорціумом було ініційовано підготовку тренерів з соціального підприємництва та формування ресурсних центрів для розвитку соціального підприємництва в різних куточках нашої держави [24, с.55].

Розвиток соціальних підприємств в Україні може бути умовно поділений на три стадії. Першою стадією варто вважати 1991-2010 роки, коли першими міжнародними донорами (для прикладу, USAID) розпочалося впровадження концепції соціального підприємництва в Україні та вирішувати питання повільного, але невпинного розвитку цього сектору.

1991 рік ознаменувався прийняттям Закону № 875-12 "Щодо основ соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні", який є чинним і сьогодні та передбачає додаткові пільги для підприємницької діяльності осіб з інвалідністю. Цей закон забезпечує функціонування спеціального фонду для фінансування підприємницьких ініціатив цих громадян України. В результаті закон сприяв розширенню соціального підприємництва, але підприємницька

діяльність осіб з інвалідністю не одержала в суспільстві позначення "соціальне підприємництво"[35, с.62].

Перше публічне застосування назви "соціальне підприємництво" в Україні відноситься до 2004 року, а точніше до реалізації проекту "Українська мережа громадянської дії" (UCAN), який фінансувало Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) та впроваджував Інститут сталих спільнот (ICC) протягом 2004-2008 років.

В рамках цього проекту було проведено навчання та надано фінансову підтримку 28 соціальних підприємств, кілька з яких продовжують функціонувати. Одним з таких є Літературно-меморіальний музей Михайла Булгакова, бізнес-модель якого полягає у відрахуванні частини прибутку до благодійного фонду, яким сприяється діяльності музею.

Другою стадією розвитку соціального підприємництва в Україні можливо вважати 2010-2016 роки, який характеризується створенням консорціумів, розробкою окремих проектів та появою перших публікацій на дану тему. Так, у 2010 році було сформовано консорціум "Сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні". До консорціуму входять Британська Рада, Східноєвропейський фонд, Міжнародний фонд "Відродження", Pricewaterhouse Coopers та Erste Bank. В результаті діяльності консорціуму було організовано підготовку тренерів з соціального підприємництва, відкрито три ресурсні центри розвитку в Києві, Донецьку та Львові, а також запущено спеціальну схему кредитування соціальних підприємств.

Дослідження другої стадії розвитку українського соціального підприємництва було б не повним без згадки про Василя Назарука, якого справедливо вважати "першопрохідцем" у вивченні цієї теми та розвитку навчання соціальному підприємству. 2012 року він став співзасновником Всеукраїнського ресурсного центру розвитку соціального підприємництва "Соціальна ініціатива" в Києві, 2013 року - порталу socialbusiness.in.ua, а також є співавтором першого в Україні довідника соціальних підприємств. Крім того, з 2015 року діє Програма соціальних інвестицій Western New Jersey Enterprise

Fund, яка успішно надає доступні кредити (5-10% річних) в рамках Програми соціальних інвестицій, якою також керує Василь Назарук[55].

Перше велике україномовне видання щодо соціального підприємництва побачило світ у 2014 році. Це книга Катерини Смаглій "Зміни творить кожен з нас: соціальне підприємництво та стратегічна філантропія", яка вийшла друком при підтримці Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні та Української програми імені Фулбрайта.

Третя стадія у розвитку соціальних підприємств може охарактеризувати як початок 2016 року, коли прослідковується не тільки сильна тенденція розвитку сектору, але й залучення все більшої кількості гравців, тобто додаткових міжнародних донорів, насамперед німецьких, європейських та вітчизняних університетів.

Для прикладу, за участі ChildFund Deutschland (Німецький дитячий фонд) стартував три з половиною роки проект "Сприяння міжсекторальному партнерству на благо дітей: залучення ВПО як активних учасників процесу", спрямований на розвиток соціального підприємництва у східних та південних областях нашої держави. Development, за фінансової підтримки Міністерства економічного співробітництва та розвитку, співпрацює зі Східноєвропейським фондом. Проект сприяє розвитку та зміцненню співпраці між громадськими організаціями, представниками місцевої влади та бізнесу в Донецькій, Луганській, Харківській та Одеській областях, які опікуються постраждалими від війни дітьми та людьми, дбають про їхню реабілітацію та освіту, працюють над подоланням конфлікту, боротьбою з корупцією та впровадженням економічного сталого розвитку в даних регіонах.

Український форум благодійників сприяє розвитку та просуванню соціального та економічного секторів в Україні через спеціальну дворічну програму, що фінансується ЄС. Крім того, соціальне підприємництво вперше викладається у провідних університетах держави, таких як Національний університет "Києво-Могилянська академія" у Києві та Український католицький університет у Львові.

Відтак, соціальне підприємництво все ще залишається малодослідженою сферою в Україні як в науці, так і в бізнесі. Акцентуючи увагу на принципах соціальної відповідальності, коли частина прибутку направляється на вирішення певної соціальної проблематики, підприємці та держава все ще не усвідомлюють важливості комерційних компаній, основною метою яких було б вирішування соціальної проблематики[67].

Такі компанії відомі у світі як соціальні підприємства. Наявність декількох успішних прикладів в країні не дає підстав вважати, що цей інститут розвивається, необхідною умовою розвитку є наукова, законодавча та підприємницька діяльність у цьому напрямку.

Висновки до розділу 1

Сутність соціального підприємництва та його значення для розвитку регіональної економіки визначається створенням та наданням цінної соціальної пропозиції підприємствами, які потребують фінансових, матеріальних та людських ресурсів, але з певних причин не мають підтримки з боку територіальних та державних органів влади для їх успішного реалізування.

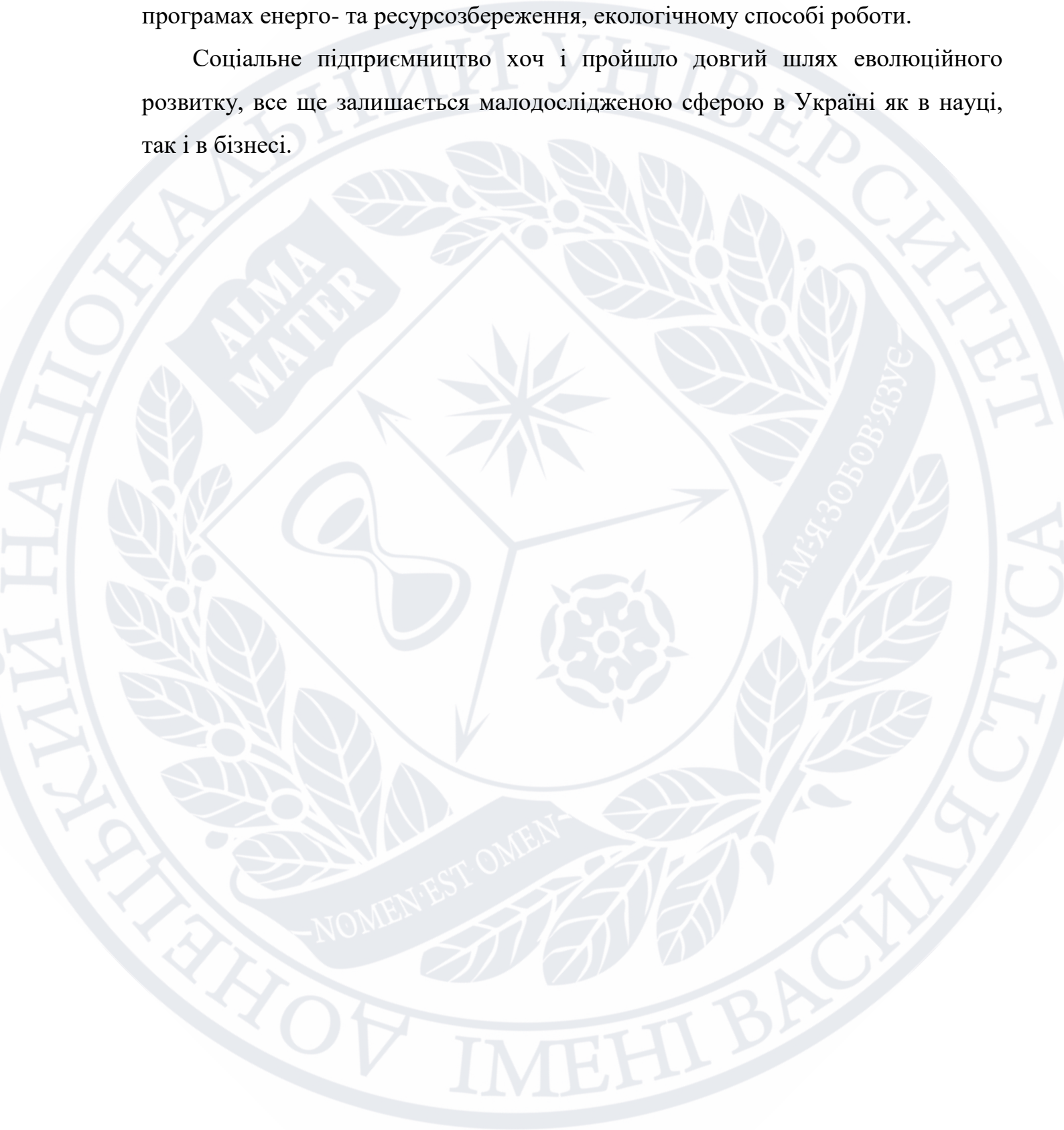
Соціальне підприємництво, реалізоване в конкретному регіоні, має на меті пом'якшити або вирішити соціальну проблематику.

Вивчення різних визначень соціального підприємництва дало можливість прийняти визначення, яке узагальнює багато аргументів та міркувань науковців: Соціальне підприємництво є підприємницькою діяльністю або процесом, який створює можливість змішаного партнерства, спрямований на консолідацію соціальної відповідальності та вирішення проблем систем соціального захисту, забезпечує стабільні соціальні трансформації та формує соціальну цінність завдяки створенню нових організацій чи інновацій.

Ціллю соціального підприємництва є трансформація наявних небажаних соціальних станів в більш бажані; вирішення соціальної проблематики шляхом одержання потрійної мети - економічного, соціального та екологічного ефекту. Водночас економічна результативність відображається в незалежності та

прибутковості, соціальна - у одержанні соціальних результатів, підтримці місцевої громади, а екологічна - у використанні екологічно чистих матеріалів, програмах енерго- та ресурсозбереження, екологічному способі роботи.

Соціальне підприємництво хоч і пройшло довгий шлях еволюційного розвитку, все ще залишається малодослідженою сферою в Україні як в науці, так і в бізнесі.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО РІВНЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

2.1 Соціально-економічні передумови формування соціального підприємництва в Україні

Формування сприятливого ділового середовища для існуючих малих і середніх підприємств і майбутніх підприємців є однією із головних задач ЄС, висловлених Європейською Комісією. Цей напрямок діяльності ЄК є безумовною основою для сприяння досягненню Цілей сталого розвитку в якості головних стратегічних орієнтирів громадського розвитку. Вітчизняна законодавча база та пакет стратегічних документів також направлені на підприємницький розвиток.

Значну підтримку цьому процесу надають міжнародні програми та фонди завдяки системі міжнародної технічної допомоги, для прикладу «Конкурентоспроможна економіка». Саме підприємництво у різноманітності його видів і форм є підґрунтям розвитку соціально-економічних систем. Їхній вплив на ринок праці є головним – від загального економічного забезпечення та забезпечення зайнятості до соціального розширення через диференціацію доходів.

Водночас вплив соціального підприємництва, безумовно, значно ширший і сильніший за розвиток малого та середнього бізнесу. Його унікальна роль полягає у створенні значної частки ВВП, збільшенні кількості робочих місць, зокрема для соціально ізольованих, і спрямованих на вирішення широкого кола проблем громади.

У контексті еволюційного шляху розвитку соціального підприємництва Д. Борнштейн [12, с.4] виділяє декілька ключових змін, які призвели до зародження соціального підприємництва в якості явища економічного розвитку:

1) глобальне підвищення добробуту та відповідне підвищення середнього класу, підвищення багатства, яке може бути використане для фінансування соціальних проектів;

2) підвищення чисельності демократичних та напівдемократичних суспільств, які дають можливість своїм громадянам вирішувати соціально-екологічну проблематику, яка не піддається контролю зі сторони уряду та бізнесу;

3) активний розвиток нових комунікаційних технологій, які підвищують обізнаність людей щодо глобальних соціальних проблем та їх наслідків;

4) доступність формальної освіти на загал і зростання чисельності людей з вищою освітою зокрема - це зумовило як підвищення загального добробуту, так і зростання рівня обізнаності;

5) усунення багатьох бар'єрів для активної участі жінок та інших раніше обмежених груп у суспільних справах.

Відмінно від традиційного підприємництва, соціальне має на меті не лише заробляння грошей та отримання прибутку, а й вирішування соціальної проблематики. Для України це як ніколи актуально. Хороша новина полягає в тому, що все більше українських компаній це розуміють. Відповідно до досліджень Gradus Research, 81,6% респондентами було заявлено про бажання здійснювати соціальні ініціативи по закінченню війни[61].

Однак для цього потрібна відповідна екосистема. Особливо акселераційні програми. Наприклад, програма Impact Business дає змогу компаніям, які хочуть інтегрувати стратегії соціального впливу у свій бізнес. Цього року програмою було одержано більше 100 заявок. Було відібрано 25 найбільш вмотивованих та охочих компаній.

Відбір проводився українськими та міжнародними комісіями, які оцінювали такі фактори:

зрілість продукту;

прозорість бізнес-моделі;

відповідність між потребами компанії та можливостями програми;

потенціал масштабування;
очікуваний соціальний результат.

Однією з відібраних компаній стала Anzy Home. Її соціальна місія полягає в тому, щоб дати змогу жінкам різного віку та соціальних класів заробляти гроші на своєму хобі - в'язанні.

"Наші вироби виготовляються стандартними методами в'язання гачком та спицями. Ними володіють багато українок. Тому частину замовлень виконують в'язальниці в офісі студії, а частину отримують "домогосподарки", які проходять коротке навчання та одержують схеми/інструкції.

До війни в Харкові ми проводили роботу з жінками з соціально вразливих груп: внутрішньо переміщеними особами з Донецької та Луганської областей, самотніми матерями, пенсіонерками. Вони працювали вдома у вільний час, розважалися та отримували додаткові кошти. У лютому 2022 року ми уклали низку угод з Харківським центром зайнятості, щоб розпочати проект з працевлаштування жінок з інвалідністю для в'язання на дому. Через війну цей проект був призупинений. Після переселення ми уже створили низку робочих місць для жінок-переселенок", - розповідають представниці компанії[50].

Обрані жінки-підприємці захоплюють енергією та бажанням змінювати світ на краще. Всі вони дуже різні (досвід, галузі, погляди). Але спільне в них одне: всі вони є соціальними інноваторами.

40% учасників програми "Імпакт бізнес" - це представники компаній, якими надаються послуги та виготовляються товари. Серед фіналістів також три організації з екологічного сектору та три з сектору охорони здоров'я, дві ІТ-компанії та дві компанії з аграрного сектору. Також є представники енергетичного, будівельного та фінансового секторів.

Учасники програми прагнуть зробити тривалий і значущий внесок у громадський і суспільний розвиток, а не просто заробити гроші.

Запорукою соціального підприємництва є соціальна складова під час підприємницької діяльності. Найчастіше вибір суспільної місії та мети ґрунтується на розв'язку проблематики конкретної групи населення або на

частковому розв'язанні глобальної проблематики людства (відповідно до ЦСР). Узагальнення громадської проблематики, а також шляхи їх вирішення знайшли своє втілення в Цілях сталого розвитку (Sustainable Development Goals), які були прийняті у 2015 році на базі аналізування та перегляду Цілей тисячоліття, досягнення цих цілей ґрунтується на стратегічних документах розвитку Європейського Союзу та європейських країн окремо.

Інтеграція України до світового співтовариства призвела до перегляду напрямків розвитку та імплементації Глобальних задач ООН та Стратегії розвитку ЄС щодо державних і регіональних стратегій розвитку в усіх галузях: «Стратегія сталого розвитку України 2020», Державна Стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року та ін [73, с.250].

Стратегії на національному рівні, у свою чергу, відображені в стратегічних документах на обласному та міському рівнях. Указом Президента України підтверджено забезпечення виконання Цілей сталого розвитку до 2030 року, проголошених у Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1, та результати її коригування з урахуванням Особливості розвитку України, представлені в національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна 2017».

Вочевидь, що соціальне підприємництво, сутність якого заключається в першочерговому вирішенні проблеми завдяки бізнес-інструментам, а вже потім саме економічне збагачення, направлене на зниження виявлених проблем центрального банку загалом. Можливо наголосити, що соціальне підприємництво є основною частиною ЦСР, оскільки воно направлене на вирішування глобальної проблематики шляхом локальних вимірів, водночас будучи інструментом для досягнення ЦСР.

Набір питань, відображених у цілях:

- 1 «Покінчити з бідністю в усіх її проявах, всюди»;
- 5 «Забезпечити гендерну рівність, розширити права та можливості для всіх жінок і дівчат»;

8 «Сприяти прогресивному, інклюзивному та сталому економічному розвитку», продуктивну повну зайнятість і гідна робота для всіх»;

10 «зменшення нерівності всередині та між країнами» кількісно або якісно прямо пов'язані з ринком праці.

У Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» розглядаються питання розвитку підприємництва в контексті ринку праці:

Завдання 8.3 – зростання рівня зайнятості населення;

8.4 – Зменшення частки молоді, яка не працює, не навчається та не здобуває професійну кваліфікацію;

8.6 - Створення інституційних та фінансових можливостей для самореалізації потенціалу економічно активної частини населення та розвитку креативних індустрій.

Розглянемо детальніше соціально-економічні показники життя в Україні, як передумови для розвитку соціального підприємництва.

Демографічна ситуація в Україні не лише характеризується депопуляцією, але й набуває характеру гострої демографічної кризи, головними характеристиками якої є несприятливі зміни не тільки щодо кількості населення, але й стосовно його здоров'я [30].

Рівень безробіття в Україні з 2018 по 2022 рр. та його чисельність зведені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Рівень безробіття в Україні з 2018 по 2022 рр. (чисельність населення в тис. осіб)

	Всього населення	Економічно активне населення	Зайняте населення	Безробітне населення	Рівень безробіття	Зарєстрованих безробітних
2018	42153,2	17296,2	15718,6	1577,6	9,1%	341,7
2019	41902,4	17381,8	15894,9	1486,9	8,6%	338,2
2020	41588,4	16917,8	15244,5	1673,3	9,9%	459,2
2021	41167,3	16666,8	14957,3	1709,5	10,3%	295,0
2022	41167,3	16310,2	13130,1	1906,4	10,5%	186,5
Відхилення 2022 - 2020	-985,9	-986	-2588,5	328,8	1,4%	-155,2

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України [20]

Слід підкреслити, що чисельність населення нашої країни зменшилась суттєво за 2018-2022 р. – на 985.9 тис.осіб (на 15% в силу різних причин: переважно від еміграції).

Відносні показники щодо оплати праці в Україні упродовж 2018-2022 рр. згідно даним табл. 2.2 свідчать про винайдення оптимального співвідношення між чисельністю економічно активного населення працездатного віку до 2022 р.

Таблиця 2.2 – Показники оплати праці в Україні в 2018-2022 рр.

Показники	2018	2019	2020	2021	2022
Середня заробітна плата, грн.	8250	9400	10500	12300	14857
Усього зайнято, тис. осіб	16046	14900	13900	12700	13130,1
Економічно активне населення працездатного віку, тис. осіб	17296,2	17381,8	16917,8	16666,8	16310,2
Гривня середньої ЗП на тисячу населення працездатного віку	0,48	0,57	0,66	0,86	0,91
<i>Індекс реальної заробітної плати</i>	109,7	111,4	110,2	112	82,5
<i>Індекс інфляції</i>	109,8	104,1	105	110	126.6

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України [31]

Отже, бачимо, що за досліджуваний період знижується індекс реальної заробітної плати, що свідчить про зменшення рівня заробітної плати по відношенню до споживчих цін. А індекс інфляції навпаки зростає, що засвідчує наявність негативного явища тривалого зростання загального рівня цін, чим відображається зменшення купівельної спроможності грошової одиниці.

Важливим соціально-економічним чинником соціального підприємництва є і війна в нашій державі. Адже внаслідок російської агресії було знищено багато підприємств, зокрема великих промислових комбінатів. По даних Європейської Бізнес Асоціації, 53% її учасників працюють з інвалідністю, 3% припинили працювати. У результаті 15% компаній, опитаних асоціацією, звільнили працівників або відправили їх у неоплачувану відпустку.

Вочевидь, чисельність безробітних підвищилася, але держава «бачить» далеко не всіх. За даними Держслужби зайнятості, у січні-листопаді статус безробітного одержали 544 тис. українців – на 16% менше, ніж за аналогічний період 2021 року.

Станом на листопад 2022 року офіційно безробітними були 215 тисяч осіб – на 18% менше, ніж у 2021 році, і на третину менше, ніж на 1 березня 2022 року[16].

Якщо з мільйонів українців, які залишились без роботи, тільки 133 тисячі отримують допомогу з безробіття, то на які кошти живуть інші? Може вони працюють в тіньовому секторі з початку війни і не бачать офіційної статистики?

Дослідження кількості неофіційно працюючих українців наразі не проводяться. Станом на 24 лютого Держстат оцінив неформальну зайнятість у 3 млн осіб, з них 1,7 млн – незареєстровані підприємці[31].

Показовим є аналіз наявних вакансій на одному із спеціалізованих сайтів за період 2021-2022 років, що є свідченням різкого зниження чисельності наявних вакансій внаслідок агресії сусідньої держави (рис.2.1.)

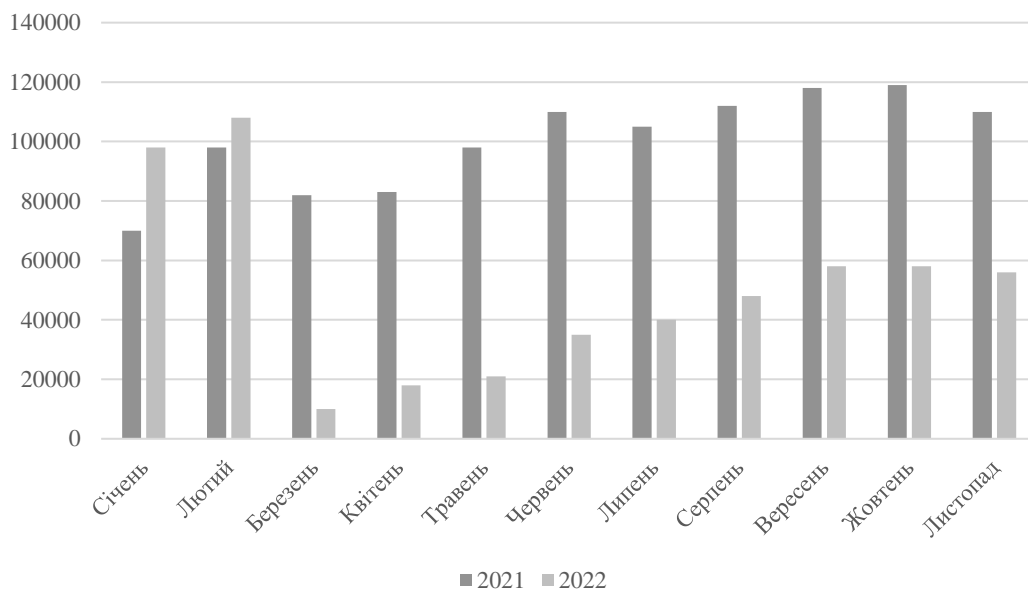

Рисунок 2.1 – Наявні вакансії на сайті Work.ua за період 2021-2022 років

Джерело: складено автором за даними Work.ua

Відповідно до даних агрегатора вільних вакансій Work.ua, в листопаді в Україні було зафіксовано у два рази менше вакансій, ніж за аналогічний період 2021 року. У перші місяці війни чисельність вакансій ледь сягала 10% від попереднього рівня до війни.

Формування і розквіт соціальних підприємств передбачає потреби, які держава з різних причин не може задовольнити загалом. Нинішня криза

переросла у масштабне потрясіння, українське суспільство опинилося в безпрецедентній ситуації. Потрясіння зовнішнього середовища, викликане пандемією COVID-19, посилилося внаслідок початку воєнного стану та бойових дій на більшості території України. Ці події зумовили стрімке підвищення безробіття, зростання чисельності незахищених верств населення та послаблення їх соціального захисту.

Так, по даних соціологічної групи «Рейтинг» [25] на початку квітня 2022 року біля половини (53%) українців втратили роботу внаслідок війни, 22% працюють у звичайному режимі, 21% – дистанційно або частково, лише 2% - знайшли нову роботу. Більшість людей, які залишилися без роботи, – жителі східних областей України.

Такі високі показники засвідчують те, що більшою половиною українців було втрачено постійне джерело доходу, яке б покривало основні людські потреби, забезпечувало відчуття безпеки та зменшувало страх перед невизначеним майбутнім. Відповідно до даних перепису населення, економічна ситуація внаслідок війни погіршилася на 52%[77].

Найбільше труднощів відчувають ті, хто змушений змінити місце проживання, зокрема жителі східних регіонів. Тому можливість якнайшвидше повернутися до роботи та відкрити бізнес залишається для відносного нормалізування життя українців під час надзвичайного стану важливі під час війни.

Безробіття створює ряд проблем для кожної людини, а саме:

безробіття має низку соціально-економічних наслідків: загострення кримінальної ситуації;

зростання соціальної напруги;

збільшення кількості захворювань;

назрівання соціальної диференціації;

зменшення трудової активності та зниження рівня виробництва;

збільшення навантаження на бюджет у вигляді виплат допомоги по безробіттю;

зниження добробуту населення;

зменшення надходжень до державного бюджету.

Тотальна війна стала каталізатором низки процесів і докорінно змінила спосіб життя. Відповідно до досліджень компанії Gradus Research, українці продовжують жертвувати, незважаючи на погіршення економічного становища ситуації та обмежені фінансові можливості. Дві третини респондентів (64%) кажуть, що роблять це на регулярній основі, жертвуючи кошти на військові та гуманітарні потреби. Середній розмір пожертви на місяць становить 950 гривень.

Українці також стали більш вимогливими до брендів та компаній. 44% респондентів зазначили, що звертають увагу на те, чи підтримує компанія армію, коли приймають рішення щодо покупки. Для 21 % громадян важлива волонтерська діяльність бренду.

Проте трансформувалися не лише погляди споживачів. Змінюється і економіка. З початком масштабного вторгнення багато підприємців були змушені взяти на себе соціальну відповідальність: вони здійснюють допомогу громадам, знаходять роботу людям з інвалідністю та внутрішньо переміщеним особам, вирішують соціальну проблематику та намагаються сприяти покращенню ситуації і наближенню перемоги[90, с.114].

В тій чи іншій степені соціальними питаннями займаються 84% компаній, якими було взято участь в опитуванні Gradus Research на замовлення Impact Force.

При цьому більше чверті (26,6%) реалізують соціальні програми самостійно, а ще 37,5% надають підтримку завдяки партнерським благодійним фондам та громадським організаціям.

Соціальний бізнес може надати допомогу Україні у відновленні після війни та зробити суспільство інклюзивнішим і стійкішим. Таку думку висловив Франсуа Боннічі, директор Фонду Шваба та керівник напрямку соціальних інновацій Всесвітнього економічного форуму, на минулорічному Київському інвестиційному форумі:

"Соціальні інновації можуть вбити двох зайців одним пострілом, стимулюючи економічний розвиток і водночас задовольняючи багато реальних соціальних потреб. Це працює в усьому світі, адже соціальна економіка зараз становить понад 7% світового ВВП, але це особливо актуально для відновлення в Україні".

Насправді, багато ким стверджується, що саме в найближчі роки буде визначено, що таке соціальна економіка в Україні і які інструменти та підходи будуть найефективнішими у вирішенні соціальної проблематики та забезпеченні сталого розвитку[87].

Мер Вільнюса Ремігіус Шимашюс, наприклад, задоволений згуртованістю та надзвичайною силою українців, які об'єднують зусилля та допомагають один одному: "Саме українці можуть показати нам ліпші приклади того, як працює соціальна економіка, адже в турбулентні часи всі формальні традиційні мережі ламаються і негайно необхідні нові рішення... Незабаром ми багато чому навчимося в Україні у сфері соціального підприємництва".

2.2 Оцінка рівня розвитку соціального підприємництва в Україні

Соціальне підприємництво є доволі новим видом підприємництва в Україні, але його значення є досить високим для розвитку України. Воно здатне вирішити низку проблем, таких як збільшення кількості робочих місць і, відповідно, зменшення рівня безробіття, виготовлення продукції, надання послуг, реалізування проектів, за участю певних соціальних груп населення з певними обмеженнями у доступі до робочих місць. Соціальним підприємництвом створюються умови для підвищення добробуту населення України.

До 24 лютого 2022 року все більше бізнес-структур в Україні надавали певну допомогу внутрішньо переміщеним особам, Збройним силам України, медичним, освітнім закладам.

Однак це не було метою їхньої діяльності, а радше певними моральними зобов'язаннями перед суспільством. Це був прояв соціально відповідального бізнесу.

Оскільки термін "соціальне підприємство" поки що офіційно не закріплений у правовому полі, така діяльність регулюється нормами чинного законодавства про підприємства та організації відповідно до організаційної форми господарських суб'єктів [73, с.244].

Зокрема, чинне законодавство регулює створення та діяльність підприємств, які по міжнародних стандартах можуть вважатися соціальними підприємствами. Йдеться про наступні положення:

Ст. 85 та ст. 86 Цивільного кодексу України - регулює діяльність неприємницьких товариств (кооперативів, за винятком виробничих кооперативів, громадських об'єднань тощо), які не ставлять за ціль отримати прибуток для його подальшого розподілу між учасниками.

Статтею 42 Господарського кодексу України визначається підприємництво в якості самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик господарської діяльності, яка провадиться суб'єктами господарювання (підприємцями) задля досягнення економіко-соціальних ефектів та отримання прибутку;

Ст. 112 Господарського кодексу України - регулює процес створення підприємств громадських об'єднань для здійснення господарської діяльності задля виконання їх статутних задач;

Ст. 14 Закону України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні" - регулює господарську діяльність громадських організацій осіб з інвалідністю та створення цими організаціями підприємств, продукція яких потім може бути включена до державних закупівель.

Визначити точну кількість підприємств соціального підприємництва в Україні практично неможливо. За деякими оцінками дослідників соціального підприємництва, кількість підприємств соціального підприємництва в Україні може становити близько тисячі [27].

Каталог соціальних підприємств України, виданий в межах проекту "Соціальні підприємства в Україні", містить систематизовану інформацію про 150 соціальних підприємств України, зібрану на основі опитування. До каталогу увійшли соціальні підприємства (незалежно від організаційно-правової форми), які займаються соціальними та/або екологічними питаннями, а також організації, що відповідають принаймні одному з таких критеріїв:

працевлаштування вразливих верств населення;

весь або частина прибутку від господарської діяльності спрямовується на підтримання статутної діяльності громадських об'єднань, благодійних фондів тощо;

весь або частина прибутку від підприємницької діяльності використовується для фінансування певних видів послуг для вразливих груп населення, підтримки соціальних, культурних або спортивних заходів та проектів.

Аналіз складу соціальних підприємств в Україні наведено в Додатку Г.

Існуючі підприємства зареєстровані як фізичні особи-підприємці, приватні підприємства, громадські організації, товариства з обмеженою відповідальністю, сільськогосподарські кооперативи, підприємства громадських об'єднань, організації громадських об'єднань, благодійні організації, сільськогосподарські підприємства, громадські профспілки та інші організаційно-правові форми [64].

З метою розвитку цього сектору в Україні реалізується проект "Соціальне підприємництво: соціальні трансформації через ініціативи знизу", який є найбільшим проектом з розвитку соціального підприємництва в Україні. Проект спрямований на розвиток професійного потенціалу соціальних підприємців, формування громадської думки та розбудову екосистеми розвитку.

Проект тривав з 1 березня 2018 року по 31 жовтня 2020 року, результатом якого стало створення інтерактивної онлайн-платформи socialbusiness.in.ua та сприяння професійному розвитку. Крім того, Українська соціальна академія (США) сприяє розвитку соціального підприємництва, підтримуючи та

надихаючи людей перетворювати свої ідеї для соціальних змін на сталий бізнес за допомогою освітніх курсів та менторів, які діляться своїм бізнес-досвідом.

Підтримуючи державно-приватне партнерство, підприємницькі ініціативи та корпоративну соціальну відповідальність, США створили перший інноваційний кластер соціальних стартапів для розвитку українського соціального підприємництва.

В нашій державі соціальне підприємництво стає усе більше популярним. Зазвичай темою цікавляться бюджетники, соціально незахищені верстви населення, які хочуть покращити суспільство, люди, які просто прагнуть трансформацій, і представники звичайних компаній.

Прикладів соціального бізнесу в різних містах України багато: піцерія *Veterano Pizza*, громадський ресторан *Urban Space*, Львівська свічкова мануфактура, лабораторія вторинної сировини *Re: laboratory*. Це успішно діючі соціальні підприємства, якими розвивається суспільство та реалізуються різноманітні проекти.

Водночас розвиток соціального підприємництва сприяє тому, що виникає усе більше навчальних програм щодо створення та управління такою діяльністю, щодо правильної організації питань юридичного та фінансового характеру, які дозволяють соціальним підприємцям здійснювати свою роботу більш активно та ефективно[62].

Найпопулярнішою програмою є Акселератор соціального підприємництва Української соціальної академії. Це інтенсивна програма розвитку бізнесу для соціальних стартапів та існуючих соціальних підприємств.

Його мета — допомогти учасникам поліпшити власні продукти та послуги, покращити та розвинути ділові та підприємницькі навички та залучити інвестиції. А також навчитися стабільно заробляти, вирішуючи соціальну проблематику. Програма формується з п'яти модулів, у яких учасниками вивчається усе, від організаційного дизайну до інвестування. Модулі охоплюють наступні теми:

організаційний дизайн: Перевірка стартапу на готовність та аналіз наявної бізнес-моделі;

маркетинг і продажі: маркетингова стратегія, атрибути бренду, канали продажу та комунікації;

фінанси: бізнес-план компанії, процес бюджетування, пошук інвестицій;

управління командою: рольовий профіль, постановка цілей і завдань, оцінювання результативності та мотивації команди;

інвестиції: як і де ви шукаєте інвесторів і як презентуєте їм свій проект?

Ключовою складовою програми Accelerator є менторство. Усі ментори є головними експертами з соціального підприємництва. Вони допомагають учасникам із власними стартапами розвинути ідею, вдосконалити її чи розробити стратегії розвитку компанії з урахуванням усіх нюансів запуску проекту.

Крім того, викладачами та командою академії надаються відгуки щодо домашнього завдання учасників, щоб жодне важливе питання не було пропущене. Це унікальна змога, якою сприйнеться всебічному розвитку ідеї та її подальшій реалізації. За рахунок експертної допомоги учасникам відкривається можливість застосування більш універсального підходу до відкриття бізнесу, зосереджуючись на всіх темах, щоб уникнути проблем. По закінченню навчання учасниками програми проходиться пітчінг проекту. У разі перемоги вони отримують професійне наставництво та інвестиційну підтримку від Академії[41, с.145].

Соціальне підприємництво в Україні широко підтримується різними міжнародними фондами та організаціями. З 2011 року в країні відкрито три центри (у Львові, Донецьку та Криму) в межах проекту "Розвиток соціального підприємництва", що реалізується Східноєвропейським фондом, Британською Радою, Міжнародним фондом "Відродження", РwС в Україні, Ерсте Банком та Українським фондом підтримки підприємництва, для надання інформаційної та методичної підтримки зацікавленим у соціальному підприємстві. Аналогічні центри вже діють у Львові, Ужгороді та Житомирі.

Також у 2017 році проектом міжнародної технічної допомоги "Партнерство для розвитку міст" (Проект ПРОМІС) було видано посібник "Що потрібно знати про соціальне підприємництво", а в березні 2018 року розпочався новий проект "Соціальне підприємництво. Соціальне підприємництво: досягнення соціальних змін знизу догори" був запущений в Україні за фінансової підтримки ЄС.

У лютому 2018 року Українська академія суспільних наук оголосила конкурс на участь у програмі International Social Impact Awards, якою передбачалося навчання для молодих людей віком від 17 до 25 років, які прагнуть ознайомитися з соціальним підприємництвом, мають ідею для соціального підприємства або бажають розширити своє соціальне підприємство[44, с.462].

Соціальне підприємництво характеризується тим, що його соціальний вплив є прямим результатом, а не побічним продуктом діяльності [9, с.32]. Громадське підприємство, як і звичайний бізнес, створює робочі місця, сплачує податки та продає продукцію чи послуги, але коли воно отримує прибуток, то використовує його насамперед для вирішення соціальної проблематики, а не для збагачення своїх власників [41, с.144].

В Україні існує низка факторів прямого чи опосередкованого впливу на зростання чисельності соціальних підприємств, які узагальнено можна назвати можливостями, а саме:

- економічна ситуація. Брак ресурсів у державному бюджеті та залишкове фінансування соціального сектору спонукає людей та громади до більшої активності та пошуку інноваційних підходів до вирішування проблематики.

Відповідно, соціальне підприємництво підвищує загальну економічну ефективність за рахунок залучення ресурсів, які раніше не використовувалися: вразливих груп населення, виробництва та відходів, а також різних їх комбінацій.

- законодавство. Відсутність законодавства, яке б прямо регулювало соціальне підприємництво, має свої переваги. Наприклад, можливість вибору

найбільш прийнятної організаційно-правової форми для соціального підприємства, яке може трансформуватися від комерційного проекту неурядової організації до публічного акціонерного товариства.

- наявність людських ресурсів, які не є широко доступними в традиційній економіці. До них відносяться:

- люди з обмеженими можливостями;
- внутрішньо переміщені особи;
- жертви збройних конфліктів;
- учасники бойових дій;
- національні меншини;
- особи похилого віку;
- молодь з проблемами соціалізації;
- особи з важкими хронічними захворюваннями
- громадяни, звільнені з місць позбавлення волі;
- багатодітні сім'ї.

Великий бізнес постійно має зацікавленість в аутсорсингу. Низка великих компаній намагаються не тримати на своєму балансі багато допоміжних служб і підрозділів, оскільки це зумовлює постійні витрати, а тому все частіше наймають фахівців для надання таких послуг (клінінг, транспорт, кур'єрські послуги, обслуговування офісного обладнання та мереж, реклама та зв'язки з громадськістю, організація заходів, освітні послуги, бухгалтерський облік, виготовлення різних деталей тощо).

Все частіше компанії шукають шляхи заміни субсидій на стартапи, адже таким чином вони вбивають двох зайців, оскільки передають на аутсорсинг і водночас вирішують соціальну проблематику, яка, своєю чергою, не потребує подальшого субсидування. А якщо велика компанія укладає угоду про купівлю послуг соціального підприємства на 1-2 роки, то ризик банкрутства спільного підприємства значно знижується [2, с.15].

Підвищується лояльність споживачів до продукції спільного підприємства. Спостерігається тенденція до підвищення споживчої культури українців.

Відчуття причетності до корисної справи стає вагомим аргументом для соціальних підприємств, особливо якщо їх підтримує національний виробник.

Міжнародні фонди та організації підтримують соціальне підприємництво, що дає можливість створювати та розвивати спільні підприємства. Наявна низка пропозицій відносно соціального підприємництва. Для прикладу, підтримка внутрішньо переміщених осіб завдяки Програмі розвитку ООН.

Програма має на меті:

збільшення кількості робочих місць для внутрішньо переміщених осіб в Україні;

підтримання внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від конфлікту громад через Міжнародну організацію з міграції.

Одним із компонентів програми є проведення тренінгів та надання грантів ВПО для підтримки їхніх зусиль щодо покращення умов життя через малий бізнес, самозайнятість та професійну підготовку.

Майже всі донорські програми, спрямовані на розвиток сільських територій включають елементи соціального підприємництва. Досвід показує, що існує багато цікавих та інноваційних підходів до залучення інвестицій для соціального підприємництва.

Інвестиційна привабливість. Інвестиції в соціальний сектор набагато привабливіші, ніж у благодійність. Тим більше, що за нинішніх умов світової економічної кризи навряд чи бюджети на благодійні проекти будуть збільшуватися. Тому усвідомлення того, що витрачені кошти будуть "працювати" на соціальну місію протягом тривалого часу, мотивуватиме донора прийняти рішення на користь організації з компонентом соціального підприємництва.

Залучення медіа. Соціальні інновації завжди є гарячою темою для ЗМІ. Окрім прибутку, увага ЗМІ допомагає повернути увагу громадськості до проблематики, з якою зустрілася ваша цільова група, та знайти однодумців [9,10, 16, 17].

Формування та розвиток соціальних підприємств пов'язане з потребами, які держава з різних причин не може задовольнити в повній мірі. Безлад, спричинений наслідками карантинних заходів, запроваджених владою для боротьби з пандемією коронавірусу, та відкрита збройна агресія Російської Федерації проти України зумовили стрімке підвищення безробіття, зростання чисельності вразливих верств населення та послаблення їх соціального захисту.

Отже, соціальне підприємництво є діяльністю, прибуток від якої використовується не лише для виплати заробітної плати та фінансового збагачення, а й для вирішення соціальної проблематики.

Не можна забувати і про те, що соціальна складова сьогодні повинна розглядатися з погляду конкурентної переваги соціального підприємництва над іншими формами підприємництва. Її слід використовувати при розробці маркетингової стратегії, дослідженні цільової аудиторії та поведінки споживачів. Адже згідно з дослідженнями, майбутнє підприємництва - за соціальним підприємництвом, а тому зараз найкращий час для початку роботи в цьому напрямку.

За останні роки соціальне підприємництво стало дуже важливим та результативним інструментом вирішування соціальної проблематики у нашому громадянському суспільстві та малому і середньому бізнесі. Ця тема набуває все більшої актуальності для України, по-перше, через суспільну реакцію на соціальні та економіко-політичні проблеми, спричинені російською військовою агресією проти нашої держави, а по-друге, через процес реформування країни в цілому. Для підтримки сталого розвитку соціального підприємництва, що сприятиме демократизації та стабільності України, необхідна комплексна підтримка з боку міжнародних донорів та системне просування сектору з боку української держави.

Сьогодні, на жаль, ця діяльність ще не легалізована в Україні. Це означає, що вона не визнається в правовому полі. Тим не менш, соціальне підприємництво існує і є досить успішним як в інших державах, так і в Україні.

Якщо проаналізувати соціальні підприємства за видами економічної діяльності, то найбільша частка припадає на працевлаштування вразливих груп населення (35%), на другому місці - отримання прибутку для організації (24%) (рис. 2.2).

На фінансування окремих видів послуг припадає 14%, а одержання прибутку від надання послуг є значно більшим - 19% [24, с.55].

Рисунок 2.2 – Основні види діяльності соціальних підприємств

Джерело: складено автором на основі [24]

Нині в нашій державі соціальне підприємництво активно розвивається в малому та середньому бізнесі, а також як інструмент самофінансування для громадських організацій, які прагнуть до фінансової стійкості. Поки що воно не змогло охопити великі підприємства за своїми масштабами та можливостями [26, с.225].

Доцільно графічно розглянути організаційно-правові форми соціальних підприємств (рис.2.3).

В Україні соціальне підприємництво є доволі молодим бізнес-інструментом, який вирішує соціальні виклики через інноваційні концепції та зумовлює додаткову соціальну цінність, отримуючи при цьому дохід для подальшого розвитку. Однією з головних винагород для соціальних підприємців є визнання їхньої місії та досягнень.

Рисунок 2.3 – Організаційно-правові форми соціальних підприємств

Джерело: складено автором на основі [26]

За даними Реєстру соціальних підприємств, у 2021/2022 роках в Україні діяло понад 1000 соціальних підприємств різних організаційно-правових форм – від громадських формувань до товариств з обмеженою відповідальністю. В порівнянні з американськими та європейськими державами їх частка в загальній структурі компаній дуже мала. У Польщі, наприклад, 29 535 (2019), у Великій Британії близько 100 000 (2019).

В загальному, по даних Європейської комісії, в Європі створено та діють 2 мільйони соціальних підприємств, що становить близько 10% усіх європейських компаній. У них зайнято понад 11 млн. робітників (близько 6% усіх працюючих) [16, с.69]. Окрім виконання важливих соціальних чи екологічних функцій, такі компанії також роблять значний економічний прорив у розвитку своїх країн.

Незважаючи на всі проблематичні питання, рух соціального підприємництва в Україні активно розширюється. За останні два роки кількість соціальних підприємств підвищилася на 60%, незважаючи на те, що громадськість, влада, суспільство та інвестори не достатньо знайомі з даною сферою.

Щомісяця соціальними підприємствами надаються соціальні послуги в середньому 80 соціально незахищеним верствам населення. Це значить, що щороку клієнтами соціального підприємства стають в середньому близько 960 осіб. Виходячи з усього соціального бізнесу, річна клієнтська база в середньому становить 960 000 осіб. Це 16,5% зареєстрованих осіб із соціально незахищених категорій (особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, ветерани АТО, особи, які знаходяться у складних життєвих обставинах, бездомні).

Аналіз складу соціальних підприємств України наведено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Аналіз складу соціальних підприємств України

Види соціальних підприємств за соціальним призначенням	Охоплення	Організаційна форма діяльності, у % до загальної кількості підприємств	Яким чином розподіляється прибуток (в середньому, у %)	
			рефінансування	соціальні цілі
Працевлаштування вразливих верств населення	Усі регіони, окрім: Волинської та Рівненської областей	БО – 5 ФОП –26 ТОВ –11 ГО –30 Ферм. господарство –1 ПП –16с/г кооператив – 10 інші -1	78	34
Генерування прибутку для підтримки діяльності організації	Усі регіони, крім: Вінницької, Одеської, Рівненської та Сумської областей	БО –6 ФОП –26 ТОВ –13 ГО –34 Ферм.господарство – 12 ПП	973	27
Генерування прибутку для підтримки послуг окремим групам населення	Усі регіони, окрім: Волинської, Кіровоградської та Рівненської областей	БО –9 ФОП –26 ТОВ –14 ГО –27 с/г кооператив -10 ПП - 14	75	35
Генерування прибутку для фінансування окремих видів послуг	Усі регіони, окрім: Волинської, Запорізької, Київської, Кіровоградської, Одеської, Рівненської, Сумської та Чернівецької областей	БО –10 ФОП –28 ТОВ –18 ГО –23 с/г кооператив - 8 ПП - 13	69	37
Вирішення екологічних проблем, захист довкілля	Донецька обл., Закарпатська обл., Львівська обл., Херсонська обл., м. Київ	ФОП–20 ТОВ –20 ГО –20 ПП -40	65	44

Продовження таблиці 2.3

Інші види діяльності	Вінницька обл., Житомирська обл., Івано-Франківська обл., Київська обл., Луганська обл., Миколаївська, обл., Полтавська обл., Харківська обл., Херсонська обл., м. Київ	БО -6 ФОП –38 ГО – 28 ПП –22 Ферм. господарство –6	58	32
----------------------	---	--	----	----

Джерело: створено автором на основі [15]

Аналізуючи наведені в таблиці дані, можна зробити висновок, що соціальне підприємництво охопило на момент опитування практично всю територію України. Лише в Рівненській області не здійснює свою діяльність жодне соціальне підприємство. Серед лідерів діяльності соціальних підприємств – Київська область (30 підприємств), Львівська (15 підприємств) та Полтавська (9 підприємств).

Найбільшу увагу соціальне підприємництво приділяє працевлаштуванню незахищених верств населення (90 компаній), на другому місці – отримання доходу для підтримки діяльності організації (77 компаній), далі – отримання доходу для підтримки послуг для окремих груп населення (58 підприємств) та отримання прибутку для фінансування окремих видів послуг (39 підприємств) та інших видів діяльності – стажування та перепрофілювання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; підтримка діяльності інших громадських об'єднань; реабілітація учасників АТО; створення кластеру розвитку; реалізація соціальних проектів; розробка програм соціального маркетингу; організація спортивних змагань; рекрутинг тощо (18 компаній).

Дуже мало соціальних підприємств займаються вирішенням екологічних проблем та охороною навколишнього середовища (5 компаній). Варто зазначити, що соціальне підприємство може здійснювати свою діяльність у кількох напрямках.

Найпопулярнішими організаційними формами є ФОП – близько 25% від загальної кількості компаній та ГО – близько 27% від загальної кількості компаній [6; 8]. Інформація про кількість працівників соціальних підприємств в

Україні не фіксується. Проте, за наявною інформацією, розмір соціальних підприємств розподілився так: до 5 осіб – 56%; 6-10 осіб – 19%; 11-50 осіб – 16%; понад 50 осіб – 9%. Лише чотири з проаналізованих соціальних підприємств працювали понад 100 осіб, десять компаній працювали виключно завдяки волонтерам [8].

Щодо розподілу прибутку, то найбільша частина прибутку (78%) рефінансується при здійсненні заходів, пов'язаних із працевлаштуванням соціально незахищених верств населення, найменша (57%) – при здійсненні інших видів діяльності. Що стосується спрямування прибутку на соціальні цілі, то найбільшу частку (44 %) склали частка прибутку на вирішення екологічних проблем та охорону навколишнього середовища, а найменшу (27 %) – на здійснення діяльності, пов'язаної з досягненням Перемоги. на підтримку діяльності організації. Примітно, що не всі соціальні підприємства під час опитування надали інформацію про розподіл прибутку.

Причини ненадання такої інформації включали: неприбутковість (збитковість організації, нещодавно розпочату діяльність) та інші – згідно з дослідженнями Фонду Євразія, близько 30% українських соціальних підприємств є підприємницькими організаціями, 60% – неприбутковими. прибуткові організації, а близько 10% складають поєднання некомерційних організацій і компаній [9].

Зважаючи на те, що на момент опитування частина соціальних підприємств здійснювала свою діяльність у районах, де зараз ведуться активні бойові дії (або велися у 2022 році), інформація щодо аналізу складу соціальних підприємств в Україні потребує. Основними перешкодами для розвитку соціального підприємства є концептуальна плутанина щодо визначення терміну «соціальне підприємництво», неоднозначність розуміння ролі соціальних підприємств та відсутність консенсусу щодо необхідності створення спеціальної правової бази для соціальних підприємств.

Крім того, серед неприбуткових організацій спостерігається небажання займатися та здійснювати господарську діяльність; обмежений попит на товари

та послуги, які надають соціальні підприємства, з боку органів державної влади, ринкових компаній тощо; низькі управлінські навички керівників соціальних підприємств; незадовільний економічний стан соціальних підприємств; неефективні посередницькі структури та мережі, які представляють соціальні підприємства, та негативне сприйняття соціальних підприємств громадськістю.

У розрізі регіонів України максимальна кількість соціальних підприємств розташовано в Київській області (38 одиниць) та Києві (30 одиниць). Другу позицію займають Львівська область (15 одиниць) і третю - Полтавська область (9 одиниць). Соціальні підприємства присутні майже в усіх областях України, за винятком Рівненської.

Серед інших джерел фінансування - внески членів кооперативу, пожертви, бюджетні кошти, власні кошти, негрошові внески партнерів, цільове фінансування та інвестиції, які разом складають 48%. Щодо джерел фінансування соціальних підприємств, то на першому місці - власна комерційна діяльність (75%), далі йдуть гранти (42%), спонсорство (40%) та кредити (27%) [37, с.32].

Глибокий аналіз сегменту соціального підприємництва в Україні ще не проводився. За останні чотири роки було створено велику чисельність соціальних підприємств, які працюють над такими питаннями, як інклюзія, екологія та боротьба з корупцією. Наприклад, з 2014 року піцерія "Ветерано" та кафе "Ветерано" займаються інтеграцією колишніх військовослужбовців, якими бралася участь у бойових діях на сході України.

Пекарня від "Доброї волі" інтегрує осіб з інвалідністю до суспільства та створює можливість для їх працевлаштування. Громадський ресторан "Urban Space 100", який працює в Івано-Франківську, та ресторан "Urban Space 500" у Києві (на стадії будівництва) об'єднують 100 та 500 соціальних інвесторів відповідно, кожен з яких вкладає 1000 доларів США у створення ресторану без права на повернення або отримання потенційного прибутку.

Натомість 80% прибутку від роботи ресторану направляються на місцеві соціальні проекти. Благодійний магазин "Ласка" у Києві та пекарня "Горіховий

дім" у Львові також перераховують частину власного прибутку на соціальні проекти.

Іншими словами, соціальні підприємства прямо пов'язані з актуальними соціальними проблемами українців, які вимагають швидких та інноваційних рішень, і є невід'ємним складником розвитку та консолідації емоційного та інтелектуального людського ресурсу в постмайданній Україні.

Унікальна роль соціального підприємництва також підкреслена Європейським комітетом регіонів, який у своєму офіційному документі "Східне партнерство 2020: внесок місцевих та регіональних органів влади", опублікованому в липні 2018 року, закликає до "конкретних кроків для розвитку соціального підприємництва як типу неформальної освіти для молоді та дорослих на місцевому та регіональному рівнях задля вирішення місцевих проблем, отримання доходу, створення можливостей для працевлаштування та сприяння місцевим соціальним інноваціям"[45].

Сегмент соціального підприємництва в Україні залишається залежним від закордонної підтримки. США є найважливішим донором у цій сфері, але інші країни, включаючи Німеччину, набувають все більшого значення.

Незважаючи на важливість терміну "соціальне підприємство", воно і досі не закріплене у національному законодавстві. Окремою спробою в даному напрямі можливо вважати розгляд українських законопроектів про "соціальне підприємство" (№ 10610 від 14 червня 2012 року та № 2508 від 11 березня 2013 року), які, на жаль, не було прийнято. Ці проекти передбачали перенесення трактування терміну "соціальне підприємство" у правову площину.

Головною складністю при розгляді цих законопроектів було занепокоєння законодавця щодо ризиків запровадження відповідних податкових стимулів для соціальних підприємств. Враховуючи корупційні тенденції в Україні, існує обґрунтоване занепокоєння, що після прийняття такого закону всі підприємці будуть прагнути стати "соціальними", щоб отримати податкові пільги. Крім того, ризик зловживань викликає сумніви щодо можливості запровадження

результативного контролювання та перевірки того, які підприємці відповідають критеріям соціальних підприємців, а які ні. Отже, в Україні досі немає документа, який би офіційно визначав термін "соціальне підприємництво", хоч і цей термін іноді використовується в планах регіонального розвитку країни.

Поняття "соціальне підприємництво" іноді неправильно трактується громадськістю як такий, що асоціюється з радянськими соціальними проектами, що призвело до низки непорозумінь. Це особливо очевидно, оскільки тренерами часто виступають люди, які раніше працювали в бізнес-секторі і не були знайомі з соціальним підприємництвом. Успішні соціальні підприємці самі до кінця не усвідомлюють власної ролі та статусу і тільки згодом дізнаються, що вони є соціальними підприємцями, а не благодійниками, волонтерами чи класичними підприємцями[10, с.157].

Сьогодні можна казати про існування окремої екосистеми соціального підприємництва, яка динамічно рухає цю тему. Це засвідчує велика кількість проектів, організацій, навчальних програм та грантів у сфері соціального підприємництва, що, безспірно, є важливим і позитивним явищем. Однак треба усвідомлювати, що ця екосистема повністю залежна від окремих міжнародних донорів і на даній стадії є досить крихкою.

Задля підтримання розвитку соціального підприємництва варто сприяти розвитку сектору та продовжувати його підтримку шляхом незалежних національних та міжнародних донорських організацій. В іншому випадку розвиток соціального підприємництва ризикує бути зупиненим або обмеженим у разі припинення міжнародної підтримки.

2.3 Перспективи розвитку системи соціального підприємництва

Соціальне підприємництво є доволі новою формою підприємництва в Україні, але його значення є доволі високим для розвитку України. Воно здатне вирішити низку проблем, таких як збільшення кількості робочих місць і, відповідно, зменшення рівня безробіття, виготовлення товарів, надання послуг, реалізування проектів, до яких залучені певні соціальні групи населення, що

характеризуються певними обмеженнями в доступі до роботи. Соціальне підприємництво створює умови для підвищення добробуту українців. Однак вагомою проблемою є відсутність відповідного законодавчого підґрунтя, яким би регулювалося створення та робота соціальних підприємств.

Підприємництво є самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що провадиться суб'єктами господарювання (підприємцями) задля одержання економіко-соціальних результатів та доходу [14, с.45].

Соціальне підприємництво є підприємницькою діяльністю, спрямованою на пом'якшення чи вирішення соціальної проблематики. Мохаммед Юнус виділяв два види соціального підприємництва, перший з яких спрямований не на отримання прибутку, а на моральне задоволення через виконання соціально значущої діяльності, а другий - організована, ефективна економічна діяльність власного підприємства, весь прибуток якого направляється на досягнення соціальних цілей [10].

Ознаками такої діяльності є

соціальна дія;

інновації;

самодостатність та економічна стійкість;

масштабність та відтворюваність

підхід, тобто здатність соціального підприємця виявляти провали ринку, віднаходити спроможності для акумулювання ресурсів і розробки нових рішень, які мають позитивний довгостроковий вплив на суспільство загалом.

Ключовою відмінністю соціального підприємництва від будь-якого іншого типу підприємництва є наявність соціальної місії. Прибуток є не самоціллю, а засобом для досягнення певної соціальної цілі.

З соціальним підприємництвом тісно пов'язана концепція соціального захисту. Термін соціального захисту в широкому розумінні визначається як діяльність держави, спрямований на забезпечення формування та розвитку цілісної особистості, виявлення та нейтралізування негативних факторів, що

здійснюють вплив на неї, формування умов для самовизначення та самоствердження в житті.

У вужчому розумінні соціальний захист визначається в якості сукупності економічних і правових гарантій, якими забезпечується дотримання головних соціальних прав громадян та досягнення ними соціально прийняттого рівня життя [47].

Термін соціального захисту стосується різних груп населення. Як і захист, він ґрунтується на ризиках, у тому числі соціальних. Системи соціального захисту в усьому світі забезпечують протекцію від таких соціальних ризиків, які описуються системою загальнообов'язкового державного страхування:

- безробіття;
- хвороба;
- тимчасова непрацездатність;
- інвалідність;
- втрата годувальника і, крім того, батьківських обов'язків (для прикладу, підтримка, пов'язана з вагітністю, пологами та вихованням дітей);
- доступність житла;
- соціальне ізолювання (включно із, для прикладу, реінтеграцією алкозалежних, та осіб з інвалідністю);
- соціальне виключення (включно із, для прикладу, реінтеграцією людей з інвалідністю).

Для визначення позиції соціального захисту ми побудували модель на основі піраміди потреб Маслоу та з урахуванням поточних показників соціального захисту у відповідності із європейським рівнем соціальних прав.

Соціальне підприємництво в Україні широко підтримується різними міжнародними фондами та організаціями. З 2011 року в країні відкрилося три центри (у Львові, Донецьку та Криму) в межах проекту "Розвиток соціального підприємництва", що реалізується Східноєвропейським фондом, Британською Радою, Міжнародним фондом "Відродження", PwC в Україні, Ерсте Банком та Українським фондом підтримки підприємництва, для надання інформаційної та

методичної підтримки зацікавленим у соціальному підприємстві. Аналогічні центри вже діють у Львові, Ужгороді та Житомирі.

Також у 2017 році проектом міжнародної технічної допомоги "Партнерство для розвитку міст" (Проект ПРОМІС) було видано посібник "Що потрібно знати про соціальне підприємство", а в березні 2018 року розпочався новий проект "Соціальне підприємство".

Соціальне підприємство: досягнення соціальних трансформацій знизу догори" був запущений в Україні за фінансового підтримання ЄС. У лютому 2018 року Українська академія суспільних наук оголосила конкурс на участь у програмі International Social Impact Awards, якою передбачається навчання для молодих людей віком від 17 до 25 років, які прагнуть ознайомитися з соціальним підприємством, володіють ідеями для соціального підприємства або бажають розширити своє соціальне підприємство[22].

Значна кількість соціальних підприємств на території України базується в Києві, займається працевлаштуванням соціально незахищених верств населення, а переважним напрямком діяльності є вирощування та реалізація сільськогосподарської продукції. Про це свідчать дані дослідження «Соціальні підприємства в Україні», проведеного громадською організацією «Молодіжний центр з проблем трансформації соціальної сфери «СОЦІУМ-XXI».

У рамках дослідження було зібрано, проаналізовано та упорядковано інформацію про соціальні підприємства та створено каталог соціальних підприємств.

У цьому дослідженні було використано таке визначення:

Соціальні підприємства — це організації (незалежно від організаційно-правової форми), які вирішують соціальні та/або екологічні проблеми.

Організація повинна відповідати принаймні одному з наступних критеріїв: працевлаштування соціально незахищених верств населення (ветерани АТО, внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю, жителі сільської місцевості тощо) (рис. 2.4);

частина або весь прибуток від діяльності слугує для підтримки статутної діяльності ГО, БО чи БФ;

частина або весь прибуток використовується для фінансування певних видів послуг для соціально незахищених верств населення / для підтримки соціальних, культурних або спортивних заходів і проектів.

Місія соціальних підприємств зазвичай викладена в статуті та полягає в підтримці вразливих верств населення та/або розвитку громади. Основні напрямки реалізації місії: продаж товарів (власного виробництва), працевлаштування представників соціально незахищених груп населення та підтримка соціальних, культурних та/або спортивних заходів, проектів, програм.

Рисунок 2.4 – Чисельність соціальних підприємств за критеріями визначення

Джерело: створено автором на основі [22]

Зі 167 анкет було відібрано 150 соціальних підприємств для каталогу соціальних підприємств на 2016-2017 роки, які відповідали визначенню та принаймні одному з вищезазначених критеріїв.

Зі 150 соціальних підприємств 65 керують жінки, а 85 — чоловіки.

Формою організації суб'єктів господарювання, яку найчастіше обирають соціальні підприємці, є ФОП. У більшості соціальних підприємств працює до 5 осіб.

Переважна більшість соціальних підприємств мають або знаходяться в процесі розробки бізнес-плану та отримують 100% фінансування через власну комерційну діяльність. 100% власного прибутку реінвестується.

Що стосується системи оподаткування соціальних підприємств, то пріоритет надається спільним підприємствам, які перебувають на загальній системі оподаткування. Більшість спільних підприємств у 2022 році сплатили податок від 5 до 10 тисяч гривень.

Для вимірювання впливу своєї діяльності соціальні підприємства зазвичай використовують такі показники, як кількість працівників, кількість клієнтів, відгуки клієнтів.

Основні труднощі, з якими стикаються соціальні підприємці: відсутність фінансової підтримки, відсутність кваліфікованого персоналу/волонтерів, відсутність власного приміщення, відсутність підтримки з боку держави/місцевої влади.

Основна складність полягає у відсутності фінансової підтримки (52), а саме: немає або лише ускладнений доступ до фінансової підтримки від фондів, партнерів, інвесторів або держави для розширення чи заснування компанії. Крім того, слід зазначити брак кваліфікованого персоналу/волонтерів (29), через відсутність людей з відповідною підготовкою або нездатність соціального підприємства оплатити роботу висококваліфікованого спеціаліста. На третьому місці – відсутність власного приміщення або зависока орендна плата (27) та відсутність підтримки з боку держави/місцевої влади (27).

Так чи інакше місцева влада підтримує діяльність більшості соціальних підприємств.

Основні фактори, які сприятимуть розвитку соціального підприємства: фінансова підтримка, підтримка з боку держави/місцевої влади, навчання

менеджерів, розширення виробничо-технічної бази підприємства, підвищення обізнаності населення.

На першому місці два чинники: фінансова підтримка (42) та підтримка з боку державної та місцевої влади (42). Відповідно до отриманих відповідей, фінансова підтримка складається з грантів та підтримки спонсорів для розширення діяльності соціального підприємства.

Очікувана підтримка з боку держави або місцевого самоврядування: створення сприятливої державної політики, програм підтримки розвитку соціальних підприємств, співпраця між соціальними підприємствами та представниками місцевої влади, оформлення державних контрактів, допомога в наданні пільгових умов оренди приміщень або вирішення інші проблеми.

Друге місце також розділили два фактори: підготовка менеджерів (20) і розширення виробничо-технічної бази (20). Соціальні підприємці повідомили, що їм не вистачає інформації про особливості провадження соціальної підприємницької діяльності, наставника та ознайомлення з реальними кейсами соціального підприємництва в Україні та світі.

Переважна більшість соціальних підприємців повідомили про відсутність конкуренції з іншими бізнесами.

Популярними прикладами соціальних підприємств є кав'ярня-пекарня "Горіховий дім" та компанія з переробки відходів "Україна без сміття". "Україна без сміття" розпочала свою діяльність в якості волонтерської організації, а у 2015 році перетворилася на соціальне підприємство та об'єднала два проекти - пункт збору та сортування сміття та сервіс "зеленого офісу". Поки що їхня команда налічує лише 10 осіб. На підприємстві одразу вирішили працевлаштувати вразливу групу - пенсіонерів, з початком війни - внутрішньо переміщених осіб, а влітку ще й студентів [41, с.145].

Соціальна пекарня "Горіховий дім" - це бізнес, заснований у 2011 році задля допомоги жінкам у кризових ситуаціях, допомоги в харчуванні бездомних та працевлаштуванні вразливих верств населення у Львові. Соціальну пекарню було відкрито завдяки грантовій підтримці Східноєвропейського фонду, кошти

на яку надали Американська торговельна палата в Україні та Агентство США з міжнародного розвитку.

Нині компанія має власний роздрібний магазин, а також організовує доставку печива додому. У випічці печива "Горіхового дому" застосовуються тільки натуральні продукти, без будь-яких побічних складових (барвники, ароматизатори та емульгатори). У червні 2016 року було створено благодійну організацію "Фонд "Горіховий дім". На розширення проекту пекарня одержала пільговий кредит у розмірі 700 тис. грн. від Western New Jersey Enterprise Fund. Завдяки партнерам "Реновабіс" та благодійному фонду імені Митрополита Андрея Шептицького, команда "Горіхового дому" організувала тренінг для громадських активістів, священників та монахів УГКЦ зі створення та розвитку соціального підприємництва [18, с.107].

Станом на зараз соціальне підприємництво є вагомим важелем впливу на вирішення нагальної соціальної проблематики. Соціальне підприємництво має сприяти соціальним змінам, а тому вимагає уваги та підтримання з боку держави. Для прикладу, Комплексна програма розвитку малого і середнього підприємництва в регіонах на 2021-2023 роки передбачає одним із завдань підтримку розвитку соціального підприємництва в Україні.

Державною службою зайнятості пропонується низка активних програм для підприємств, які допомагають вирішити проблеми зайнятості або зберегти робочі місця для вразливих груп населення.

До них відносяться:

(1) Програма компенсації роботодавцям витрат на оплату праці за працевлаштування зареєстрованих безробітних (Постанова КМУ № 124 від 10 лютого 2023 року), яка включає:

1.1. Компенсацію фактичних витрат роботодавця у розмірі одноразового внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Програма поширюється на роботодавців (підприємства), які по направленню центру зайнятості працевлаштовують на роботу осіб із таких категорій та знаходяться на обліку як безробітні більше одного місяця:

- один з батьків або особа, яка їх замінює та має на утриманні дитину (дітей) віком до шести років;

- виховує без одного з подружжя дитину віком до 14 років або дитину-інваліда;

- утримує особу з інвалідністю з дитинства (незалежно від віку) та/або особу з інвалідністю I групи (незалежно від причини інвалідності) без одного з подружжя;

- діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування;

- особи, звільнені після відбуття покарання або примусового лікування;

- особи, які були позбавлені права на пенсію за віком до її набуття відповідно до статті 26 Закону України "Щодо загальнообов'язкового державного пенсійного страхування" до набуття права на пенсію за віком у відповідності із статтею 26 залишилося 10 і менше років;

- особи, які досягли 15 років і можуть бути прийняті на роботу, як виняток, за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює;

- особи, які у відповідності із Законом України "Щодо соціального і правового захисту осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройного нападу на Україну, та членів їх сімей" визнані особами, позбавленими особистої свободи внаслідок збройного нападу на Україну, після їх звільнення;

- безробітні, які перебувають на обліку як безробітні понад 6 місяців[46].

Стаж роботи: не менше двох років.

Загальна тривалість компенсації - 12 місяців за два роки.

Розмір компенсації: сума фактично сплаченого єдиного соціального внеску, але не більше двох розмірів єдиного мінімального соціального внеску.

1.2 Компенсація у розмірі 50% фактичних витрат на оплату праці, але не більше мінімальної заробітної плати.

Програма поширюється на роботодавців (підприємства), які по направленню центру зайнятості працевлаштовують громадян, які знаходяться на обліку як безробітні більше одного місяця, зокрема:

- осіб з інвалідністю, які не досягли пенсійного віку, визначеного статтею 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування";
- Учасники бойових дій, визначені пунктами 19-21 частини 1 статті 6 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту";
- Особи, яким до настання права на пенсію за віком залишилося не більше п'яти років.

Тривалість працевлаштування: не менше одного року.

Загальна тривалість виплати компенсації - 6 місяців протягом одного року.

Розмір компенсації складається з 50% фактичних витрат на оплату праці, але не може бути вищим розміру мінімальної заробітної плати, законодавчо встановленого на час виплати.

1.3 Компенсація у розмірі 50% мінімальної заробітної плати.

Схема поширюється на роботодавців (підприємства), які по направленню центру зайнятості працевлаштовують громадян, які знаходяться на обліку як безробітні понад один місяць, у тому числі;

- молодь віком до 25 років, яка має менше 12 місяців страхового стажу;
- молодь віком до 35 років, яка працевлаштовується на перше робоче місце;
- громадяни, звільнені зі строкової (альтернативної) військової служби (незалежно від віку), які вперше шукають роботу.

Загальна тривалість виплат - 6 місяців на рік.

Розмір компенсації становить 50% мінімальної заробітної плати, визначеної законом на час виплати.

2. Програма компенсації роботодавцям витрат на оплату праці працевлаштованих зареєстрованих безробітних з числа ВПО (Постанова Кабінету Міністрів України № 696 від 08 вересня 2015 року).

Роботодавець має право на цей вид компенсації за умови, що ВПО, зареєстровані як безробітні, працевлаштовані центром зайнятості за строковим трудовим договором і гарантії зайнятості для цих осіб зберігаються на період, що вдвічі перевищує тривалість виплати.

Розмір компенсації: фактичні витрати на оплату праці, але не більше двократного розміру мінімальної заробітної плати, законодавчо визначеної.

Компенсація виплачується за кожний непарний місяць роботи протягом року, але не більш як за шість календарних місяців[52].

3. Програма компенсації роботодавцям витрат на оплату праці, понесених у зв'язку з працевлаштуванням внутрішньо переміщених осіб внаслідок воєнних дій під час дії воєнного стану в Україні (Постанова Кабінету Міністрів України № 331 від 20 березня 2022 року).

Право на цей вид компенсації надано роботодавцям за кожного працевлаштованого громадянина з числа внутрішньо переміщених осіб на умовах строкового чи безстрокового трудового договору (контракту), договору підряду, у тому числі на умовах неповного робочого часу, що забезпечує зайнятість такої особи з виплатою заробітної плати за повністю виконану місячну (годинну) норму праці не нижче мінімальної заробітної плати.

Розмір допомоги становить 6 700 грн на місяць за кожного працівника, за якого роботодавець сплачує єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Загальна тривалість цієї компенсації не може перевищувати двох місяців з дня прийняття на роботу.

4. Надання допомоги по частковому безробіттю (Постанова Кабінету Міністрів України № 702 від 21 червня 2022 року).

Допомога по частковому безробіттю надається застрахованим особам (найманим працівникам та фізичним особам-підприємцям) при втраті частини заробітної плати (доходу) внаслідок зупинки (зниження) виробництва (виконання робіт, надання послуг) з економічних або технічних причин, надзвичайного стану, введення надзвичайного або воєнного стану, карантину.

Право на цю допомогу надається застрахованим особам, за яких одноразово сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за останні шість місяців, що передують місяцю, в якому зупинено (скорочено) виробництво (виконання робіт, надання послуг), у зв'язку з чим

вони втратили частину заробітної плати (доходу). Якщо законодавством надано право не сплачувати одноразовий внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування окремим роботодавцям або фізичним особам-підприємцям, які є застрахованими особами, протягом шести місяців, що передують зверненню за допомогою по частковому безробіттю, зараховуються останні 180 календарних днів, що передують цьому періоду[89].

Допомога надається за заявою роботодавця або фізичної особи-підприємця, який є застрахованою особою.

Максимальний розмір допомоги не може бути більшим 50% мінімальної заробітної плати законодавчо визначеної.

Тривалість такої виплати не може перевищувати сумарно 180 календарних днів протягом 36 місяців з дня припинення (скорочення) виробництва (виконання робіт, надання послуг).

5. Організація професійного навчання офіційних безробітних на замовлення роботодавців, у тому числі соціальних підприємців (Постанова Кабінету Міністрів України № 264 від 24 березня 2023 року).

Державна служба зайнятості володіє власною мережею сучасних центрів професійно-технічної освіти, де здійснюється підготовка кваліфікованих робітників за 95 професіями та 335 освітніми програмами.

Завершивши навчання слухачі одержують документи державного зразка, якими підтверджуються здобуття певної кваліфікації.

Задля вирішування соціальних проблем центри професійно-технічної освіти Держпраці співпрацюють з установами виконання покарань, забезпечуючи навчання осіб, які знаходяться у місцях позбавлення волі, по окремих освітніх програмам[63].

З метою підтримки конкурентоздатності окремих категорій громадян навчання організовується на основі ваучерів (Постанова Кабінету Міністрів України № 207 від 20 березня 2013 року), що надаються відповідно до переліку професій та спеціальностей, затвердженого Мінекономіки.

6. Надання мікрогрантів для започаткування чи розвитку бізнесу. Кошти надаватимуться на безповоротному підґрунті при умовах додержання порядку надання мікрогрантів для започаткування або розвитку підприємництва (Постанова КМУ № 738 від 21 червня 2022 року).

Розмір мікрогрантів по програмі "Власна справа" складає від 50 000 до 250 000 гривень. Головною умовою одержання коштів є формування нових робочих місць.

Подати заявку на мікрогрант можливо завдяки порталу Дія. До заявки необхідно додати бізнес-план створення нового бізнесу відносно старту нового чи розвитку уже наявного бізнесу.

Рішення щодо надання мікрогрантів приймається Державною службою з питань праці. Після перевірки відповідності критеріям та схвалення бізнес-проекту кошти гранту перераховують на окремий рахунок заявника в Ощадбанку.

Протягом трьох років підприємець повинен повернути отриману суму, сплативши податки та збори, особливо за найманих працівників.

30 березня 2023 року Кабінет Міністрів ухвалив рішення № 286 про розширення програми безповоротних грантів у рамках проекту "eRobota", яка з 10 квітня 2023 року включає окремі розділи для підприємців-ветеранів[70].

Програма передбачає гранти у розмірі до 250 000 грн, 500 000 грн та 1 млн грн:

до 250 000 грн може отримати бізнес при умові формування щонайменше одного робочого місця;

до 500 000 грн може отримати член сім'ї учасника бойових дій при умові створення щонайменше двох робочих місць.

Співфінансування по цій програмі відбувається наступним чином: 70% надається державою, а 30% - власні кошти підприємця;

Ветеран війни може отримати до 1 млн грн, якщо він раніше був підприємцем і зареєстрований в якості фізичної особи-підприємця не менше трьох років.

Основною вимогою є створення щонайменше чотирьох робочих місць, з яких щонайменше два - для ветеранів або осіб з інвалідністю внаслідок війни. Співфінансування становить 70% на 30%.

Розквіт соціального підприємництва в Україні є довготривалим процесом, масштаби та темпи якого неможливо спрогнозувати. Однак цей процес може бути прискорений завдяки активній соціально-економічній політиці, яка розглядає зародження соціального підприємництва як вагомий самостійний політичний напрям соціально-економічного реформування[88, с.42].

Розробка та імплементація технічного та податкового законодавства дасть можливість для громадських організацій самостійно створювати соціальні підприємства та оптимізувати податкове навантаження від діяльності підприємства за умови дотримання положень Статуту та Податкового кодексу.

Соціальне підприємництво - це перспективний і корисний для суспільства сектор, який вже робить значний внесок в економіку України. Надзвичайно важливо, щоб уряд створив сприятливу державну політику та передбачив програми підтримання розвитку даних підприємств. Позитивним фактором також буде співпраця між соціальними підприємствами та місцевою владою. Усім цим зумовлюється подальший розвиток української економіки.

Висновок до розділу 2

Соціальне підприємництво є новою формою підприємництва в Україні, але його значення є доволі вагомим для розвитку нашої країни. Воно здатне вирішити низку проблем, таких як створення робочих місць і, таким чином, зменшення рівня безробіття, виготовлення товарів, надання послуг, реалізування проектів, до яких залучені певні соціальні групи населення, у яких є деякі обмеження в доступі до роботи. Соціальне підприємництво створює умови для поліпшення добробуту українців.

За останні роки соціальне підприємництво стало дуже важливим та результативним інструментом вирішення соціальної проблематики у нашому громадянському суспільстві та на малих і середніх підприємствах. Це питання

стає все більш важливим для України, частково через суспільну на соціальні, економічні та політичні виклики, спричинені військовою агресією Росії проти України, а частково через процес реформування країни в цілому. Для підтримання сталого розвитку соціального підприємництва, що сприятиме демократизації та стабільності в Україні, необхідна всебічна підтримка з боку міжнародних донорів та системне просування сектору з боку української держави.

Однак вагомим недоліком є відсутність відповідного законодавства, яким би регулювалося створення та діяльність соціальних підприємств.

РОЗДІЛ 3

ЗАХОДИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

3.1 Сучасна проблематика розвитку соціального підприємництва в Україні

Досвід застосування соціального підприємництва у світі доволі багатий. Проте навіть наведені поодинокі приклади, дають змогу підсумувати, що для вирішення нагальної проблематики, які нині вже постали перед Україною:

- необхідність адаптування внутрішньо-переміщених осіб;
- працевлаштування людей з особливими потребами;
- зростання чисельності осіб, яким необхідні соціальні послуги;
- зайнятість населення із застосуванням і подальшим розвитком наявних ресурсів;

порушення енергосистеми країни, і надалі будуть загострюватися, враховуючи збройний конфлікт на території нашої держави, як ефективний інструмент може бути застосоване саме соціальне підприємництво.

За останні роки багато людей по всій Україні створили організації для надавання соціальної підтримки та послуг тим, кому вони потрібні. Багато відданих і наполегливих людей, громадських організацій творять добро, реалізують вагомі соціальні проекти, мають змогу зробити більше, але стають залежними від їжі.

Зібрати кошти за рахунок пожертвувань стає все важче, і як наслідок громадські організації змушені шукати нові підходи до розвитку та фінансової незалежності. Саме тому нова тема розвитку соціального підприємництва стала популярною. Прикметник «соціальний» модифікує поняття «підприємництво» та змінює основний напрямок і місію цієї діяльності.

Вирішуючи соціальні проблеми, підприємці діють у відповідності із своїми найважливішими принципами і цінностями і тим самим збагачуються не тільки матеріально, а й духовно і морально [30].

Варто підкреслити, що соціальне підприємництво в якості соціальної практики в Україні сьогодні лише починає розвиватися, кількість реально діючих соціальних підприємств мала і більшість із них навіть не усвідомлюють себе такими. Значної державної чи громадської підтримки цей рух досі не має.

Проте незалежні оглядачі стверджують, що Україна має реальні шанси стати державою, де соціальне підприємництво стане двигуном позитивних змін. Проте на шляху розвитку соціального підприємництва в Україні нині існує велика чисельність проблем, які можливо згрупувати наступним чином:

1) Проблеми щодо нерозуміння суті соціального підприємництва основними групами суспільства. Недостатнє усвідомлення владою, бізнесом та громадськістю переваг розвитку соціального підприємництва та формування соціальних підприємств у кращому виконанні завдань з надання соціальних послуг населенню та підтримки громадських організацій у їх діяльності з суспільними цілями є підключений. Відсутність системного підходу до популяризації соціального підприємництва, відсутність інформаційної мережі щодо діяльності на користь розвитку соціального підприємництва є причиною прояву основних перешкод для його розвитку.

2) Проблеми, що відображають ускладнення законодавчого та адміністративного просування ідеї соціального підприємництва. По-перше, прийняття законів на державному рівні та їх імплементація на рівні регіональних соціально-економічних систем місцевих громад зазвичай займає тривалий час[26, с.33].

По-друге, на місцевому рівні просто може бути недостатньо ресурсів для підтримки процесу імплементації правових норм. Крім того, вказується на відсутність сприятливого зовнішнього та внутрішнього середовища для формування та розвитку соціальних підприємств (відсутність законодавства, яке регулювало діяльність соціальних підприємств, відсутність системного підходу до навчання та підвищення кваліфікації працівників), діяльність кваліфікованого персоналу у галузі соціального підприємництва, відсутність «причин» для спілкування та обміну досвідом (зокрема й на міжнародному

рівні) для існуючих та майбутніх соціальних підприємців, відсутність системи фінансування проектів створення соціальних підприємств).

3) Проблеми щодо протиріч в психології соціального підприємництва, безпосередньо з об'єктивними відмінностями в логіці підприємницької та громадської діяльності. Вітчизняні соціальні підприємці-початківці стикаються з проблематикою поєднання соціальних цілей із довгостроковою та стійкою самодостатністю.

Соціальні підприємці в інших державах, особливо в країнах з перехідною економікою, стикалися і стикаються з тими ж проблемами – протиріччям між соціальною та комерційною ефективністю.

Однак за роки роботи соціальні підприємці та організації, які вони підтримують, засвоїли кілька уроків, знання яких дає їм змогу подолати «кризу ідентичності» соціального підприємства – корпоративного чи благодійного – та узгодити суспільні та комерційні інтереси, які є надзвичайно вагомим для досягнення соціальної стабільності та процвітання;

4) проблеми із залученням коштів на першій стадії розвитку підприємницької діяльності, відсутність спеціальних програм кредитування та гарантування позик. Соціальне підприємство, як і будь-який інший бізнес, потребує інвестицій.

5) відсутність державної підтримки для створення або розширення громадської організації. Етап становлення громадської організації, як і будь-який інший, несе в собі найбільші ризики. Більшість громадських організацій банкрутують на початковому етапі, тому розвиток таких організацій на початковому етапі потребує державної підтримки [20, с.36].

6) нині соціальне підприємництво не має привілеїв порівняно з традиційними комерційними та некомерційними організаціями, що унеможлиблює визначення чисельності соціальних підприємців в Україні в цілому чи в якомусь регіоні. За інших рівних умов соціальні підприємці програють традиційним компаніям через нижчу прибутковість і соціальні цілі.

Перешкоди та обмеження, які перешкоджають розвитку соціального підприємництва в Україні, включають усі обмеження, з якими стикаються європейські країни та перелічені у комплексному дослідженні Європейської Комісії.

До них належать:

погане розуміння концепції соціального підприємства. Наприклад, у деяких країнах, а особливо в Україні, громадськість асоціює термін «соціальне підприємство» з благодійною діяльністю та соціальними послугами, а не з підприємництвом;

відсутність спеціалізованих послуг для підтримки розвитку соціальних підприємств, таких як інкубатори та менторські програми;

недостатнє законодавче забезпечення. Хоча 18 європейських країн мають законодавчу базу для соціальних підприємств, відсутність правового визнання в багатьох країнах, включаючи Україну, ускладнює отримання фінансової підтримки та податкових пільг для соціальних підприємств.

доступ до ринків і фінансів. Поточні практики державних закупівель, такі як великі розміри контрактів, попередній відбір і затримки платежів, ускладнюють ефективну конкуренцію соціальних підприємств на ринках державних закупівель.

Крім того, основні інвестори та, як правило, кредитори не розуміють подвійних місій та гібридних бізнес-моделей соціальних підприємств. Таким чином, соціальним підприємствам важко отримати доступ до фінансування з традиційних і додаткових джерел;

- відсутність єдиних механізмів вимірювання впливу. Методологія та практика вимірювання або звітування про соціальний вплив соціальних підприємств дуже обмежена в європейських країнах і повністю відсутня в Україні.

Враховуючи вищенаведене, можливо підсумувати, що соціальне підприємництво в Україні перебуває на стадії становлення, тому єдиного відношення та усвідомлення щодо цього питання немає. Для його розвитку

необхідно подолати бар'єри та сприяти прогресу цього інституту, що дасть йому змогу стати одним із пріоритетів державної політики в майбутньому.

У США приватні благодійники, включаючи приватні фонди, стали джерелом соціального венчурного капіталу. У Європі, окрім приватних коштів, доступний кредит та інвестування в соціальне підприємництво надається та здійснюється державою.

Оскільки даний тип бізнесу у вагомій степені залежний від громадської підтримки, позитивне відношення суспільства є основою для потенційного розвитку цієї фінансової установи, а національна політика сприймається суспільством позитивно. Аналіз соціального підприємництва в Україні виявив головну проблематику його недостатнього розвитку у виді відсутності законодавчої бази.

В Україні основними причинами та перешкодами розвитку соціального підприємництва є відсутність державної підтримки, брак коштів на його розвиток та низька суспільна свідомість. Серед перешкод соціального характеру – відсутність кваліфікованих кадрів та досвіду залучення коштів за допомогою сучасних фінансових інструментів, а також не усвідомлення ролі соціального підприємництва в суспільстві.

Перешкоди матеріального характеру полягають у відсутності пільгових кредитів, необхідного обладнання, приміщень та можливості наймати висококваліфікований персонал і адекватно оплачувати його роботу. Крім того, основною перешкодою для становлення соціального підприємництва в Україні є відсутність законодавчої бази та регламентації цієї діяльності, а також нерозуміння цінності та ефективності цього виду підприємницької діяльності не лише для суспільства, але й з боку державних структур, а й з боку громадян.

3.2 Напрями покращення державної підтримки розвитку соціального підприємництва в Україні

За останні роки і донині чисельність соціальних підприємств в Україні стабільно підвищується, що є своєрідною відповіддю на прояви соціально-економічної кризи та рушієм пошуку альтернативних джерел фінансування та інструментів вирішення соціальної проблематики населення. Найбільш незахищені категорії громадян України.

Тому навколо цієї діяльності часто об'єднуються однодумці, а фінансовий капітал виникає завдяки залученню фінансової підтримки інвесторів або шляхом об'єднання коштів засновників-однодумців. Незважаючи на складні умови діяльності більшістю установ та організацій України під час воєнного стану, нині вживається ряд заходів відносно підтримання українського соціального підприємництва[44, с.463].

На цьому етапі важливо зосередити на Україні зусилля відносно подолання соціальної проблематики, які загострилися під час кризи, тому необхідність в нестандартних рішеннях та соціальних інноваціях зростає. Шукаючи методи вирішення проблематики безробіття серед населення України, особливо серед незахищених верств населення, які найбільше постраждали під час воєнного стану та внаслідок бойових дій на території України, соціальне підприємництво слід розглядати як один з найефективніших засобів.

Для підтримання розвитку соціального підприємництва необхідна державна підтримка розвитку сектору та його подальша підтримка з боку незалежних національних і транснаціональних донорських організацій. Інакше існує ризик зупинки або згорання розвитку соціального підприємництва, щойно припиняється міжнародна підтримка [49, с.131].

Для збереження та подальшого розвитку соціального підприємництва як результативного інструменту формування робочих місць та вирішування соціальної проблематики на місцях необхідно активна міжнародна підтримка, потенційний розвиток партнерства у даній галузі та формування відповідних мережових структур. Крім того, для сталого розвитку соціального

підприємництва не обійтися без системного підтримання цієї сфери державою та надання нею економічної підтримки соціальним підприємцям в Україні. Така підтримка не обов'язково має бути у формі готівки, але її можна зробити шляхом надання пільг на послуги та товари соціальних підприємців. Важливою частиною підтримки розвитку сектору соціального підприємництва є також залучення молоді та процес її розвитку.

Це можна зробити, наприклад, запровадивши в систему освіти соціальні/стійкі школи за відповідним прикладом Німеччини як самостійної моделі неформального, орієнтованого на практику навчання. Систематичне сприяння сектору соціального підприємництва може сприяти тому, щоб ця концепція була не новинкою, а нормою мислення, дії, відповідального розвитку та соціального обов'язку. Прозорість соціального підприємництва в Україні, наприклад, може створити довіру одне до одного та до соціальних інновацій через толерантне відношення до людей з інвалідністю, що було б важливим для покращення співпраці в українському суспільстві[54].

Соціальне підприємництво буде ключовим моментом, щоб зайняти свою позицію в політиці, економіці, суспільстві та науці. Крім того, для ретельного аналізу та ефективного підтримання розвитку соціального підприємництва слід створити національний фонд і відповідний науковий центр (think tank). Таким чином соціальне підприємництво могло б зробити важливий внесок у соціальну консолідацію, стабільність та сприяння сталому розвитку демократичних процесів в Україні.

З боку органів місцевого самоврядування сприяння розвитку соціальних підприємств в основному здійснюється в рамках програм підтримки середніх і малих компаній. Зокрема, в окремих регіонах така підтримка має включати:

- відшкодування відсотків за кредитами для бізнесу;
- надання «маркетингових купонів» - відшкодування 50% вартості участі у міських, всеукраїнських та міжнародних виставках;
- робота центрів підтримки підприємництва, консультаційних центрів підтримки стартапів та діючих компаній;

- державні закупівлі та соціальне замовлення;
- надання приміщень в оренду державним органам за пільговими цінами [24, с.57].

Прийняття законопроекту щодо соціального підприємництва є вагомим кроком у розвитку цього напрямку діяльності. Завдяки нововведенням в економічному житті держави, безсумнівно, буде необхідним потенційне поліпшення законодавчої бази, якою регламентуються заходи підтримання соціального підприємництва.

Цей закон дасть змогу пришвидшити розвиток соціального підприємництва в Україні як соціально-економічного явища, сприятиме зростанню якості життя населення та економіки країни. Важливо виявити пріоритетні напрями діяльності та встановити особливий режим оподаткування для інститутів соціального підприємництва.

Відтак, на основі вищенаведеного доцільно сформулювати перелік власних авторських пропозицій для удосконалення соціального підприємництва в Україні:

1. Забезпечення державної підтримки;
2. Забезпечення підтримки зі сторони національних і транснаціональних компаній;
3. залучення іноземних інвесторів;
4. Розробка регіональних програм розвитку соціальних підприємств;
5. Забезпечення прозорості соціального підприємництва;
6. Удосконалення вітчизняного законодавства у сфері соціальних підприємств;
7. Взаємодія з державним сектором, освітньою системою, неприбутковими організаціями, приватним сектором та домогосподарствами, що можливо досягнути із застосуванням системного застосування інструментарію регулятивного механізму;
8. Створення умов заохочення та підтримки ініціатив суб'єктів господарювання у досягненні соціальних результатів (рис.3.1.)

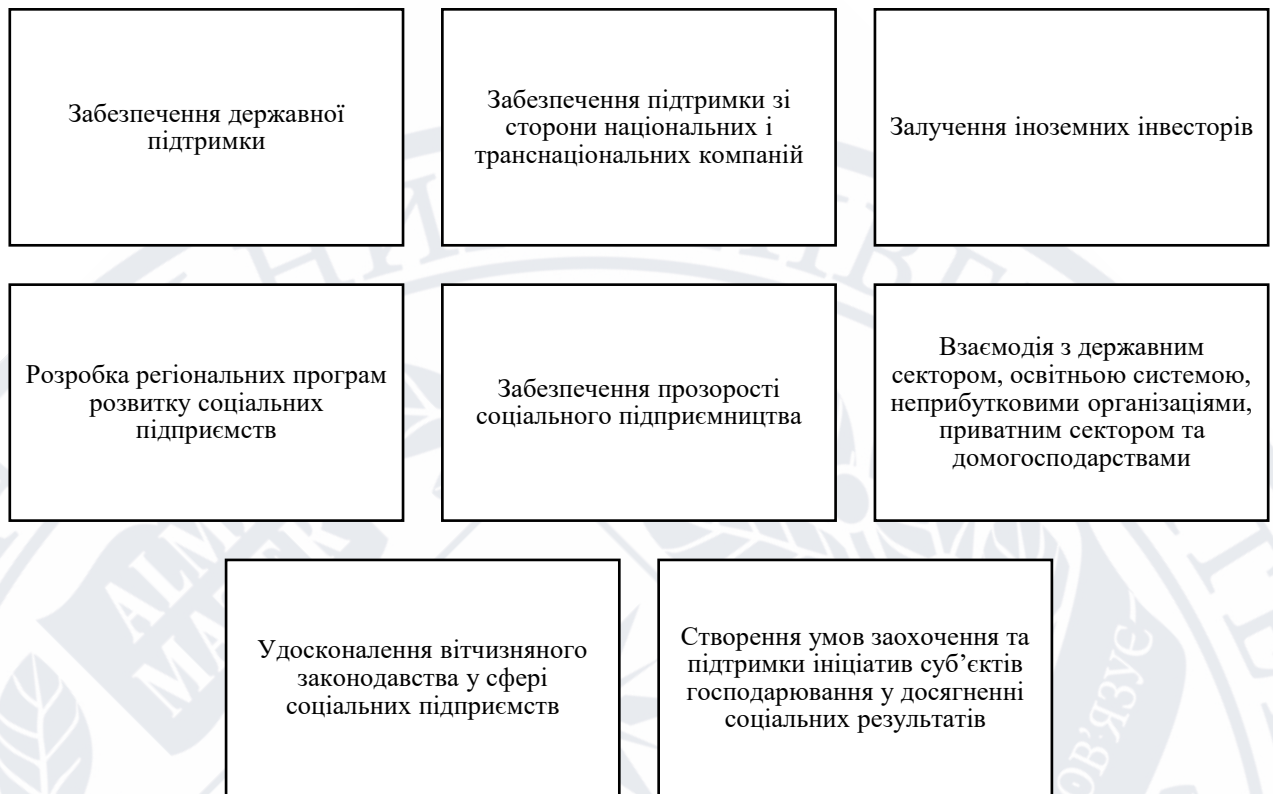

Рисунок 3.1 – Пропозиції для удосконалення соціального підприємництва в Україні

У таблиці 3.1 зображені чинники, що можуть сприяти розвитку соціального підприємництва на рівні регіонів України.

Таблиця 3.1 – Чинники, що сприяють розвитку соціального підприємництва на рівні регіонів

Зовнішні чинники	Внутрішні чинники
Інформування населення про соціальне підприємництво	Підвищення кваліфікації персоналу та залучення компетентних фахівців
Спрощення системи оподаткування	Наявний досвід та імідж
Грантова підтримка	Розвиток виробництва
Пільгове кредитування	Розширення матеріально-технічної бази
Підтримка з боку влади	Розширення спектру послуг
Створення мережі соціальних підприємств	Пошук нових клієнтів
	Наявність партнерів та волонтерів

На думку експертів, запорукою успіху соціального підприємництва в Україні загалом може бути розробка національної стратегії розвитку

соціального підприємництва в державі, яка б дала змогу скоординувати зусилля всіх зацікавлених сторін: підприємців, громадські організації, донорські структури та держава. Важелом розвитку може стати розробка концепцій розвитку соціального підприємництва в регіонах країни.

Отже, завдяки фінансовій, організаційній та інформаційній підтримці з боку держави та вищезазначених організацій та установ соціальні підприємці отримують практичну можливість реалізувати свої творчі ідеї та лідерські якості, активізувати громадську діяльність та сприяти вирішенню низки соціальних проблем, які повинні бути розроблені в умовах війни в Україні, особливо з питань соціального забезпечення вразливих верств населення, безробіття та зайнятості внутрішньо переміщених осіб, співпраці з волонтерськими та благодійними організаціями для збору та розподілу гуманітарної допомоги, виробництва необхідних товарів та надання послуг соціально незахищеним верствам населення тощо. Усе це може зробити вагомий внесок у покращення життя суспільства, подолання соціально-економічної кризи та розвиток країни в цілому.

3.3 Шляхи удосконалення соціального підприємництва в умовах післявоєнного стану

Сьогодні, в умовах військового стану, можна говорити про існування певної екосистеми соціального підприємництва, яка динамічно рухає це питання. Про це засвідчує наявність великої чисельності проектів, організацій, освітніх та промоційних програм у галузі соціального підприємництва, що, безперечно, є вагомим і позитивним явищем. У той же час слід усвідомлювати, що ця екосистема в повній мірі залежна від окремих міжнародних донорів і наразі є відносно крихкою.

Наприклад, у рамках проекту EU4USociety Міжнародний фонд «Відродження» спільно з Європейським Союзом проводить конкурс «Краудфандинг для соціального підприємництва», метою якого є зміцнення наявних соціальних підприємств та підвищення обізнаності щодо соціального

підприємництво та створення позитивної практики залучення коштів громад через соціальні підприємства для формування нових або розширення наявних соціальних підприємств [12, с.4].

Проекти в рамках цього конкурсу фінансуються спільними зусиллями Фонду та краудфандингових платформ, таких як «Спільнокост». «Spilnokost» — онлайн-інструмент фінансування проектів, який пропонує соціальним інноваторам і креативним можливість отримати підтримку від зацікавленої аудиторії для реалізації свого проекту. Щоб зібрати кошти на проект, автору необхідно врахувати інтереси зацікавлених сторін: благодійників, наставників і партнерів. Якщо користувачам платформи подобається ідея, вони вносять гроші на рахунок учасника проекту – незважаючи ні на що. На платформі «Спільнокост» щоденно очікують на фінансову підтримку десятки проектів та інституцій [27, с.23].

Цей інструмент колективного співробітництва звичайних людей, здатних виступати донорами та добровільно виділяти власні гроші чи інші ресурси на підтримку інших людей чи організацій, варто вважати ефективним у сучасних умовах функціонування соціальних підприємств в Україні. Сприяння соціальному підприємництву та підтримання розвитку соціального підприємництва також здійснюється через «Фонд Східної Європи», «Фонд розвитку інновацій», «Фонд соціальних інвестицій» та інші міжнародні та національні організації. Як правило, фонди підтримують конкретні проекти, надаючи цільове фінансування – гранти.

Для реалізації цих програм фонди на конкурсі відбирають проекти, які відповідають їхнім потребам. Розуміючи пріоритети грантодавців та їхні вимоги до написання заявок, соціальні підприємці здатні успішно залучати кошти від міжнародних організацій для вирішення нагальних суспільних проблем. Відмінно від фондів, які лише фінансують проекти, варто відзначити благодійні установи, які, окрім надання грантів, заохочують соціальних підприємців до участі у спільних проектах.

Прикладами таких організацій в Україні є TESIS, Save the Children, IREX, Open Society Institute та ін. Також практичний інтерес представляє проект EUnlocking, який зараз підтримує соціальне підприємництво в Україні та фінансується Інститутом Густава Штреземанна (Німеччина)», Egalite International» (Україна), організація «AXA Management Consulting» (Молдова), Асоціація «ECO-RAZENI» (Молдова), Національний центр допомоги та інформації для НДО в Молдові «CONTACT» (Молдова) та «Pro NGO!» (Німеччина) Проект співфінансується Європейським Союзом у рамках його програми EU4Youth [44, с.462].

В Україні проект EUnlocking працює для того, щоб за умов воєнного стану: прийняти закони щодо соціального підприємництва;

мотивувати більше молодих людей створювати соціальні стартапи та підвищувати визнання внеску соціального підприємництва в соціальну інтеграцію та зменшення нерівності за допомогою комунікаційних заходів та інформаційних кампаній;

сприяння доступу до інформації та обміну кращими практиками, пов'язаними з соціальним підприємництвом, завдяки створенню та підтримці приватної групи соціальних підприємців України в Facebook (на даний момент група налічує 505 учасників);

підвищення спроможності молодих соціальних підприємців завдяки виїзному навчанню, онлайн-навчання з вагомих та актуальних тем соціального підприємництва;

підтримання молодих соціальних підприємців у віддалених регіонах України шляхом надання юридичних та фінансових консультацій, маркетингу та масштабування бізнесу, психологічної та методологічної підтримки, просування, наставництва, сприяння підключенню соціальних підприємців до їхніх потенційних клієнтів та інвесторів та вирішення проблеми доступу до капіталу для соціальних підприємців тощо.

Крім того, Український фонд соціального венчурного бізнесу започаткував Програму грантів швидкого реагування для соціальних підприємств, яка

спрямована на підтримку діяльності соціальних підприємств у воєнний час, які переобладнують своє виробництво та задовольняють потреби цивільного населення або інших людей, які постраждали від військових заходів щодо вирішення гострих проблем різних незахищених соціальних верств населення та продовження їх діяльності за умов воєнного стану [41, с.145].

Крім того, варто підкреслити, що соціальні підприємства, сформовані як фізичні особи-підприємці, могли одержати фінансову підтримку від держави у розмірі 6500 грн, а також певні податкові пільги до припинення або скасування воєнного стану на території України, а саме: ФОП 1- або 2 групи мають право не сплачувати єдиний податок, а для одиноких осіб третьої групи, які подали спеціальну заяву та користуються особливостями оподаткування, відсоток єдиного податку встановлюється у розмірі 2% від доходу.

Це замість уже наявних 5% для неплатників ПДВ і 3% для платників. Водночас ПДВ за даний період ці фізичні особи-підприємці можуть не сплачувати. Нарешті, Податковим кодексом України передбачено, що платники єдиного податку третьої групи, якими використовуються особливості оподаткування, звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання звітності з ПДВ за операціями з постачання товарів. Роботи та послуги, місце виконання яких знаходиться на митній території України.

Незважаючи на складні умови роботи більшості установ та організацій України під час воєнного стану, наразі вживаються певні заходи відносно фінансового підтримання вітчизняного соціального підприємництва за рахунок державних, вітчизняних та міжнародних організацій, організаційна та інформаційна підтримка.

Це створює змогу для розвитку соціального підприємництва в Україні та, відповідно, для покращення суспільного життя, виходу із соціально-економічної кризи та подальшого розвитку держави в цілому у воєнних та поствоєнних умовах.

В якості авторської пропозиції в даному напрямі доцільно підкреслити перспективність напрямку формування та розвитку законодавчої бази відносно

соціального підприємництва в Україні та поліпшення правового регулювання процесів створення, діяльності та ліквідування соціальних підприємств, а також врахування можливих некомерційного і комерційного статусів соціальних підприємств[57].

Окрім того, слід напрацювати ефективне законодавче закріплення безпосередньо державної підтримки реінтеграції військовослужбовців та ветеранів АТО/ООС саме шляхом застосування такого інструменту як соціальне підприємство, адже наразі немає чітко виписаного і утвердженого механізму підтримки даної категорії громадян через сприяння відкриттю та веденню такого виду бізнесу.

Чим більше людей та бізнесменів знатимуть про переваги соціального підприємництва, тим сильнішою буде екосистема.

Це, в свою чергу, сприятиме появі нових поколінь соціальних підприємців.

Однак це неможливо без освітніх ініціатив та широкої підтримки з державного боку у вигляді податкових пільг для соціальних підприємств та можливості отримати вигідні кредити на розвиток.

Доцільним є врахування п'яти порад для підприємців, які прагнуть додати соціальний складник до своєї стратегії розвитку:

1. Визначте місію. Якщо ви хочете стати помітними та корисними, вам потрібно чітко розуміти, де ви можете принести користь, не жертвуючи власним бізнесом. Це завжди має бути історія win-win.

2. Вчіться - інвестуйте в освіту: як власну, так і своїх співробітників.

3. Об'єднуйтеся з однодумцями у спільноти за інтересами. Творити та впроваджувати інновації завжди легше, коли працюєш разом.

4. Заручіться підтримкою спеціалізованих організацій, акселераторів та інкубаторів. Навчіться чітко та зрозуміло презентувати свої ідеї потенційним інвесторам.

5. Вивчайте досвід інших країн і компаній та переймайте найкращі практики [80].

Підсумовуючи, варто підкреслити, що в Україні і практично відсутня спеціальна законодавча база для соціального підприємництва. Тому для створення організаційно-правової моделі соціального підприємства в Україні варто застосувати позитивний європейський досвід правового регулювання таких підприємств.

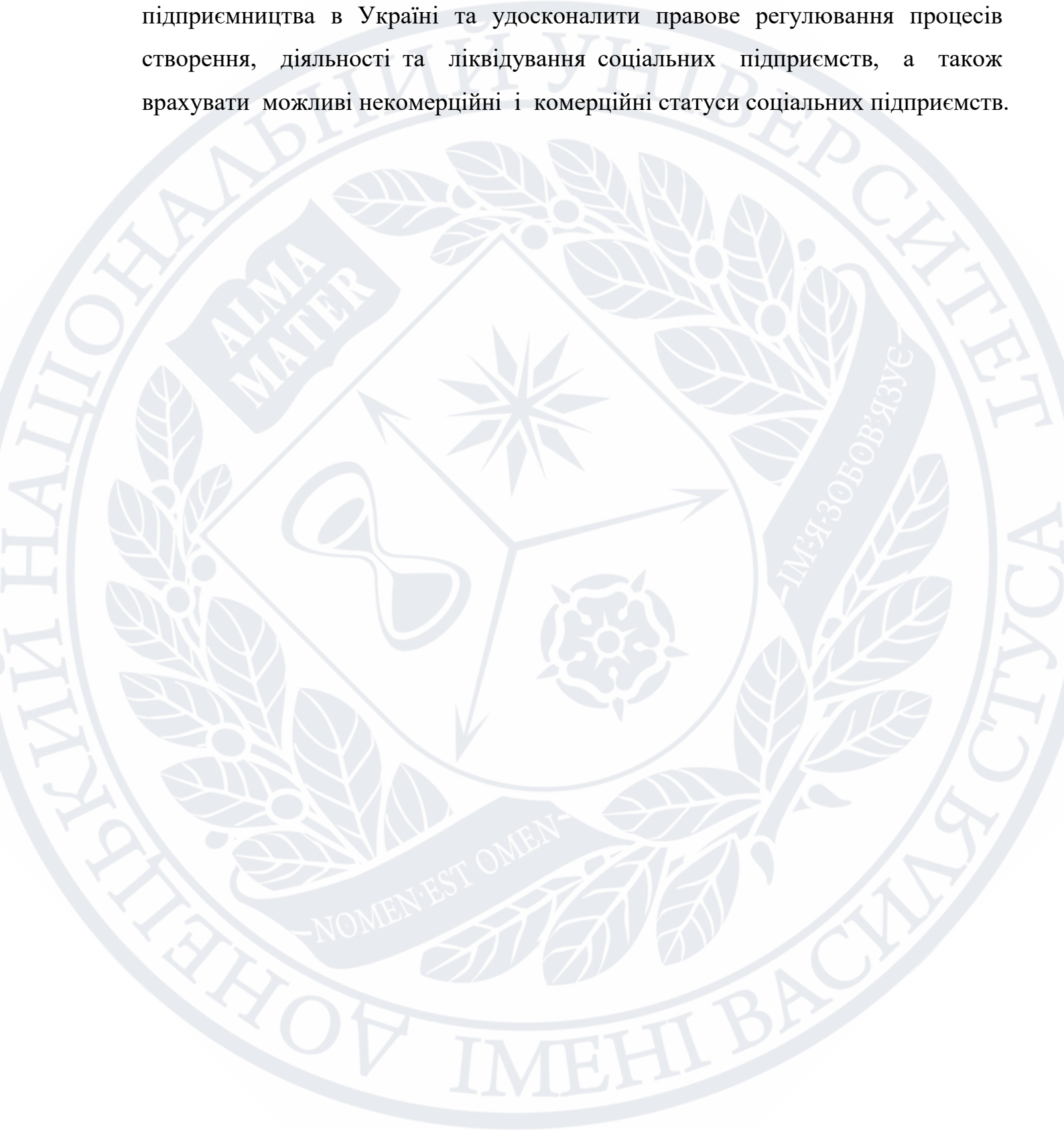
Крім того, наразі в Україні діють програми, які дають змогу отримати нові навички у сфері підприємництва, і важливу роль у цьому можуть зіграти програми популяризації соціального підприємництва.

Висновок до розділу 3

На шляху розвитку соціального підприємництва в Україні нині наявна велика чисельність проблем, які можуть бути згруповані наступним чином: проблематика щодо нерозуміння суті соціального підприємництва основними групами суспільства; проблеми, що відображають ускладнення законодавчого та адміністративного просування ідеї соціального підприємництва; проблематика щодо протиріч в психології соціального підприємництва, безпосередньо з об'єктивними відмінностями в логіці підприємницької та громадської діяльності; проблеми із залученням коштів на першому етапі розвитку підприємницької діяльності, відсутність спеціальних програм кредитування та гарантування позик; відсутність державної підтримки для створення або розширення громадської організації; нині соціальне підприємництво не має привілеїв порівняно з традиційними комерційними та некомерційними організаціями, що унеможлиблює визначення чисельності соціальних підприємців в Україні в загальному чи в якомусь регіоні.

Для підтримання розвитку соціального підприємництва необхідна державна підтримка розвитку сектору та його подальша підтримка з боку незалежних національних і транснаціональних донорських організацій. Інакше існує ризик зупинки або згортання розвитку соціального підприємництва, щойно припиняється міжнародна підтримка.

Для покращення соціального підприємництва насамперед необхідно створити та розвинути законодавчу базу відносно соціального підприємництва в Україні та удосконалити правове регулювання процесів створення, діяльності та ліквідування соціальних підприємств, а також врахувати можливі некомерційні і комерційні статуси соціальних підприємств.

ВИСНОВКИ

Проведення наукового дослідження в рамках виконання кваліфікаційної роботи, щодо оцінки стану, проблем та перспектив розвитку соціального підприємництва в Україні в умовах повоєнного відновлення, дало змогу отримати наступні висновки:

Поняття соціального підприємництва є багатоаспектним і відображає широкий спектр завдань та характеристик, притаманних йому. Самою назвою вказується на те, що в центрі уваги цього виду підприємництва знаходиться не одержання прибутку, а вирішення або пом'якшення наявної соціальної проблематики.

Вирішальне значення мають позитивність, стійкість і вимірюваність отриманих соціальних результатів. Соціальний підприємець прагне позитивно змінити інфраструктуру соціальної системи для досягнення довгострокового впливу.

Соціальне підприємництво - це перспективний і суспільно корисний сектор, який вже робить значний внесок в українську економіку. Однак наразі воно є недостатньо розвиненим, тому державна підтримка у створенні сприятливої державної політики та програм, які б стимулювали розвиток таких підприємств, буде надзвичайно важливою.

Позитивними факторами були б також співробітництво соціальних підприємств з місцевою владою, державні замовлення на їхні товари та послуги, підтримання з боку влади у формуванні сприятливих умов для оренди приміщень чи вирішенні інших проблем. Розвитку соціального підприємництва може сприяти інвестування матеріальних ресурсів благодійниками та купівля їх продукції чи користування їхніми послугами населенням. Все це сприятиме подальшому розвитку української економіки.

Соціальне підприємництво пройшло довгий шлях свого еволюційного розвитку, але все ще залишається малодослідженою сферою в Україні, як в академічних колах, так і в бізнесі.

Соціально-економічними умовами появи та розвитку соціального підприємництва в нашій державі є низький рівень зайнятості, заробітної плати, соціальних гарантій, високий рівень безробіття, інфляції та бідності.

Соціальне підприємництво стає все більш популярним в Україні. Зазвичай цією темою цікавляться працівники бюджетної сфери, соціально незахищені групи населення, які прагнуть поліпшити суспільство, люди, які просто хочуть щось змінити на краще, та представники звичайного бізнесу.

Прикладів соціальних підприємств у різних містах України чимало: Veterano Pizza, громадський ресторан Urban Space, Львівська свічкова мануфактура, лабораторія з переробки сміття Re:laboratory - все це успішно діючі соціальні підприємства, які займаються переробкою відходів. Це успішно діючі соціальні підприємства, якими розвивається суспільство та реалізуються різноманітні проекти.

У вітчизняному соціальному підприємстві існують нагальні проблеми, які гальмують його розвиток. Вагомий негативний вплив має відсутність правового захисту, який би регулював соціальне підприємництво. На відміну від України, соціальне підприємництво за кордоном регулюється на законодавчому рівні, що має позитивний вплив.

Брак фінансових ресурсів через відсутність власних заощаджень та недостатній рівень прибутків обмежує результативну діяльність соціальних підприємств і зумовлює необхідність постійного залучення додаткових інвестицій. Державне фінансування регіональних програм підтримки та розвитку соціального підприємництва також є недостатнім і не гарантованим. Обмеженість або відсутність інформації призводить до певних проблем, необізнаності та дисбалансів у функціонуванні соціальних підприємств.

Низький рівень людської активності та громадянської позиції негативно впливає на розвиток підприємництва, особливо в неблагополучних регіонах, часто в сільській місцевості, де існують проблеми з працевлаштуванням та безробіттям, а серед сільського населення поширена бідність; в цих умовах розвиток соціального підприємництва є чи не єдиним виходом.

Легалізація і, відповідно, зростання ролі соціального підприємництва стане запорукою того, що воно займе своє місце в політиці, економіці, суспільстві та науці. Крім того, необхідно створити національний фонд та відповідний аналітичний центр для ретельного аналізу та ефективної підтримки розвитку соціального підприємництва.

Відтак, соціальне підприємництво могло б зробити важливий внесок у соціальну консолідацію, стабільність та просування стійких демократичних процесів в Україні.

У складній економічній ситуації та в умовах воєнного стану в Україні соціальне підприємництво може пом'якшити низку гострої суспільної проблематики та пришвидшити їх вирішення. Соціальне підприємництво сприяє вирішенню проблем соціально вразливих груп населення, їх працевлаштуванню та соціально-економічному розвитку. Соціальне підприємство здатне вирішити ті завдання, які не може вирішити ні комерційний приватний сектор, ні держава, ні третій сектор економіки (некомерційні організації).

На шляху розвитку соціального підприємництва в Україні нині існує велика чисельність проблем, які можливо згрупувати наступним чином:

- 1) Проблеми щодо нерозуміння суті соціального підприємництва основними групами суспільства.
- 2) Проблеми, що відображають ускладнення законодавчого та адміністративного просування ідеї соціального підприємництва.
- 3) Проблеми щодо протиріч в психології соціального підприємництва, безпосередньо з об'єктивними відмінностями в логіці підприємницької та громадської діяльності.
- 4) проблеми із залученням коштів на першій стадії розвитку підприємницької діяльності, відсутність спеціальних програм кредитування та гарантування позик.
- 5) відсутність державної підтримки для створення або розширення громадської організації.

б) нині соціальне підприємництво не має привілеїв порівняно з традиційними комерційними та некомерційними організаціями, що унеможливує визначення чисельності соціальних підприємців в Україні в цілому чи в якомусь регіоні.

Нині важливо зосередити на Україні зусилля відносно подолання соціальної проблематики, які загострилися під час кризи, тому необхідність в нестандартних рішеннях та соціальних інноваціях зростає. Шукаючи методи вирішення проблематики безробіття серед населення України, особливо серед незахищених верств населення, які найбільше постраждали під час воєнного стану та внаслідок бойових дій на території України, соціальне підприємництво слід розглядати як один з найефективніших засобів.

Незважаючи на складні умови роботи більшості установ та організацій України під час воєнного стану, наразі вживаються певні заходи відносно фінансового підтримання вітчизняного соціального підприємництва за рахунок державних, вітчизняних та міжнародних організацій, організаційна та інформаційна підтримка.

Це створює змогу для розвитку соціального підприємництва в Україні та, відповідно, для покращення суспільного життя, виходу із соціально-економічної кризи та подальшого розвитку держави в цілому у воєнних та повоєнних умовах.

В даному напрямі актуальним є формування та розвитку законодавчої бази відносно соціального підприємництва в Україні та поліпшення правового регулювання процесів створення, діяльності та ліквідування соціальних підприємств, а також врахування можливих некомерційного і комерційного статусів соціальних підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична та статистична інформація Державної служби зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics>
2. Андрущенко А.І., Рябець І.М. Соціальне підприємництво як інноваційний механізм підвищення якості життя найбільш уразливих прошарків населення. «Соціопростір: міждисциплінарний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи». 2017. № 1. С. 12–16
3. Ачкасова О. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1217/1172>
4. Бізнес допомагає ЗСУ під час війни: які податкові наслідки? URL: <https://news.dtki.ua/taxation/common/75203-biznesdopomogaje-zsu-pid-cas-viini-yaki-podatkovyi-naslidki>
5. Богацька Н. Вплив ринку праці на конкурентоспроможність соціального підприємства. Економіка та суспільство. 2022. № 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-1>
6. Богацька Н.М. Перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. Економіка та суспільство. 2023. №53. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2614>
7. Богацька Н. М. Соціальне підприємництво: особливості та перспективи розвитку. Розвиток суб'єктів економічної діяльності в сучасних умовах господарювання: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар.участю), Харків, 24–25 листопада 2022 року. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2022. С. 140–142
8. Бочарнікова А. Соціальний бізнес заробляє гроші, але витрачає їх на громаду. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/business/2021-06-15/sotsialnoe-predpriyatye-otlichaetsya-ot-obyichnogo-otvetom-na-vopros-chtodelat-s-dohodami/40200>

9. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України*. 2000. № 4. С. 36
10. Босак І.В. Тенденції розвитку соціального підприємництва в Україні. *Наукові записки*. 2018. №1 (56). С. 154-160.
11. Валюс Л.О. Війна в Україні як каталізатор розвитку соціального підприємництва. *Трансформаційна економіка* № 2 (02), 2023 с.10-25
12. Галушка З. І. Розподіл функцій соціальної відповідальності між суб'єктами соціалізації економіки. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 2016. № 5(05), с. 3-9.
13. Галушка З. Феномен соціального підприємництва: поняття та перспективи розвитку в Україні. *Вісник КНУ ім. Т.Шевченка. Серія «Економіка»*. 2013. Вип. 148. С. 16-17.
14. Гаранчевська І.А., Кривов'язюк І.В. Стратегічні напрями розвитку соціального підприємництва в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. Вип. 2. С.41-47. 2018. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/2_64_2018_ukr/7.pdf.
15. Геєць В. *Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку*, Київ: НАН України; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. 2009.
16. Голубка О.Я., Біланич Л.В. Аналіз правової бази розвитку соціального підприємництва в Україні і Євросоюзі. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. Випуск 2 (48). С. 66–75.
17. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної ради України, Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/436-15>
18. Давидовська Г.І. Проблеми соціального підприємництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 7. Ч. 1. С. 106–109

19. Долуда Л. Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування/ Долуда Л., Назарук В., Кірсанова Ю. – К.: ТОВ «Агенство «Україна»» 2017. – 92 с.

20. Дубич К.В. Менеджеріалізм у наданні державних послуг населенню в соціальній сфері: досвід Великобританії. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2012. Вип. 2. С. 27–39.

21. Дюк А.А. Мотиваційні основи розвитку соціального підприємництва на селі. Modern Economics. 2020. № 20(2020). С. 86—91

22. Екосистема соціального підприємництва в Україні: виклики та можливості (2018). URL. Режим доступу: https://pactukraine.org.ua/sites/default/files/2018-06/APEA_REPORT_ukr.pdf

23. Заволока Ю. М., Сідненко М. В., Івко А. В. Проблеми та перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. Ефективна економіка. 2019. № 5. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2019/64.pdf

24. Загребельна І. Л., Світлична А. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні. Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Серія «Економічні науки». 2020. № 1. С. 54–61.

25. Звіт Європейської комісії «Соціальні підприємства та їхні екосистеми в Європі». URL: <https://www.euricse.eu/social-enterprises-andtheir-ecosystems-in-europe-mapping-study/> (дата звернення 08.04.2023)

26. Іванова Н.О. Роль соціального підприємництва в умовах сьогодення України. Проблеми і перспективи економіки та управління. № 3 (31), 2022. с.224-234

27. Ігнатович Н., Гура В. Зарубіжний досвід розвитку соціального підприємництва, Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2014. № 12(165), с. 22-25.

28. Ільченко В.М. Можливості фінансування соціального підприємництва в Україні. Підприємництво та інновації. №26. 2023. С.47-51

29. Каменко І. С. Соціальне підприємництво в Україні: Економіко-правовий аналіз. Аналітичний звіт для проєкту «EU4YOUTH Розкриття

потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні. 2020. URL: <https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publicationsLegal%20report.pdf> (дата звернення 08.04.2023)

30. Каталог соціальних підприємств. URL. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1511NaCLowNzVph-lAgcZpk3Esp79sicw/view>

31. Кількість зареєстрованих безробітних. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/>

32. Кобеля З. І. Соціальне підприємництво як інноваційна модель розвитку економіки. Агросвіт. № 5-6, 2023. с. 54-65

33. Коваленко Н.С. Соціальне підприємництво: сучасні тенденції розвитку в Україні та світовий досвід. Економіка і управління. 2016. № 6. С. 49–54.

34. Кожемяченко О.О. Соціальне підприємництво: світовий досвід та практичні аспекти становлення в Україні. Сучасні проблеми економіки і підприємництва. 2018. Вип. 21. С.140-149

35. Кокотя В. Соціальне підприємництво в Україні. Зелена книга. К., 2020. 89 с.

36. Кокоть В., Регелюк С., Бочарнікова А. Розвиток соціального підприємництва в Україні. Біла книга. К., 2020. 98 с

37. Компанієць В.В., Дейч М.Є. Чинники формування та стимулювання соціально відповідальної поведінки особистості, бізнесу, суспільства, держави в Україні. Вісник економічної науки України. 2013. № 2(24). С. 30–36

38. Корнецький А.О. Соціальне підприємництво: посібник для викладачів курсу. К.: Фамільна друкарня Huss, 2019. - 160 с.

39. Лопатинський Ю.М., Кобеля З.І., Галицький А.Е. Структурно-функціональні засади розвитку підприємництва на сільських територіях. Економіка АПК. 2021. № 12. С. 65—73

40. Лопатинський Ю., Кобеля З., Малицька А. Соціальне підприємництво як форма соціалізації економіки. Економічний та управлінський потенціал

соціалізації економіки: монографія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2020. С. 242— 268

41. Лункіна Т.І. Особливості розвитку соціального підприємництва: закордонний досвід. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2019. № 15 (2019). С. 142-147.

42. Міжнародні організації: програма розвитку ООН. URL: <https://izbirkom.org.ua/publications/mir-24/2022/mizhnarodniorganizaciyi-programa-rozvitku-oon>

43. Матвієнко-Біляєва Г.Л. Розвиток та становлення соціального підприємництва та соціальної відповідальності в сучасних умовах. Економіка та суспільство. 2016. №7. С. 390-394.

44. Матвієнко-Біляєва Г. М. Соціальне підприємництво: ефективний гібридний бізнесфеномен. Економіка і суспільство. 2018. № 4. С. 461–466.

45. Міщук Г., Пилипчук Р. (2017). Соціальне підприємництво: критерії ідентифікації та проблеми розвитку. Демографія та соціальна економіка, 2 (30), с.152–165. URL: <https://dse.org.ua/archive/30.html>.

46. Навчальний посібник з соціального підприємництва. Українська соціальна академія. 2021. URL: https://siplatform-live.s3.eu-central-1.amazonaws.com/files/helper_usa_1.pdf.

47. Назарук В. Головний ресурс соціального підприємця. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/9/426392>.

48. Новик І. Соціальне підприємництво: стан та перспективи. Економіка та суспільство, 2022. №45. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-6>

49. Овсянюк-Бердадіна О. Ф. Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент вирішення суспільних проблем: передумови становлення та активізації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. №6(2). 2016. с.129-132

50. Переможці другої Школи соціального підприємства – проект ГоРодина. URL: https://www.youtube.com/watchv=_8xmMintF38

51. Підсумковий звіт за результатами дослідження «Соціальні підприємства в Україні». авт. тексту громадська організація «Молодіжний центр з проблем трансформації соціальної сфери “СОЦІУМ-XXI”». 2017. 32 с.

52. Підтримка соціального підприємництва в умовах воєнного стануюї. URL: <https://podil.kyivcity.gov.ua/news/28512.html>

53. Податкові зміни під час дії воєнного стану: новий Закон. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/211542_podatkov-zmnipd-chas-d-vonnogo-stanu-noviy-zakon

54. Радько А. О. Розвиток соціального підприємництва. Збірник Національного університету водного господарства і природокористування. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2011_2/3_8.pdf

55. Розвиток соціального підприємництва в Україні та його роль у реінтеграції Донбасу. URL: <http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/111.pdf> (дата звернення 08.04.2023)

56. Руда І. Соціальне підприємництво: зарубіжний досвід. Актуальні проблеми державного управління. 2013. Вип. 2. С. 126–130.

57. Сатула О.В. Соціальне підприємництво як інноваційна модель розвитку економіки. URL: http://www.napks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2016/6/p_49_54.pdf

58. Свинчук А.А. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.

59. Смаль В., Кокоть В. Що слід знати про соціальне підприємництво: посібник. Київ, 2017. 58 с.

60. Соціальне підприємництво. URL: <https://business.diia.gov.ua/social-entrepreneurship>

61. Соціальне підприємництво. Дія. Бізнес [Електронний ресурс]. URL: <https://business.diia.gov.ua/social-entrepreneurship>.

62. Соціальне підприємництво. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальне_підприємництво (дата звернення 08.04.2023)

63. Соціальне підприємництво в Україні: Економіко-правовий аналіз. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf

64. Соціальне підприємництво: міфи та реальність URL: <https://www.prostir.ua/?news=sotsialne-pidpryje-mnytstvo-mify-ta-realnist>. (дата звернення 08.04.2023)

65. Соціальне підприємництво – нова форма бізнесу актуальна під час війни. URL: <https://persha.kr.ua/article/230051-sotsialne-pidpryyemnytstvo-nova-forma-biznesu-aktualna-pid-chas-vijny/>

66. Соціальне підприємництво: парадокс як шлях вперед. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/human-capital/articles/2020-global-human-capital-trends-introduction.html>

67. Соціальне підприємництво. Що це? URL: <https://fundraiser.games/news/socalne-pdprimnictvo-shcho-ce>. (дата звернення 08.04.2023)

68. Соціальне підприємництво як неоціненна необхідність для України. URL: <https://voxukraine.org/uk/sotsialne-pidpryemnytstvo-yakneotsinenna-neobhidnist-dlya-ukrainy-ua/> (дата звернення 08.04.2023)

69. Толства А. Розвиток соціального підприємництва в Україні: проблеми та можливості. Вісник економіки, транспорту і промисловості. 2018. № 62. С. 384-391.

70. Тренд чи необхідність? Чому Україні потрібне соціальне підприємництво? URL: <https://vctr.media/ua/trend-chi-neobhidnist-shho-prihovvuye-za-soboyu-soczialne-pidpriyemnicztv-184643/>

71. Хоманська М.Р. Соціальне підприємництво як актуальний напрямок розвитку економіки та суспільства України. Наукові перспективи. № 5 (35). 2023. 12 с.

72. Шаульська Л. В., Качаченко Г. С. Розвиток соціального підприємництва як напрямок державного регулювання ринку праці. Економіка і організація управління. 2016. № 2. С. 300–309

73. Швець Г.О. Соціальне підприємництво: теоретичні та практичні аспекти. Економіка і організація управління. № 3 (39). 2020. с.243-251

74. Шоля Р. Соціальне підприємництво в Україні як тренд економічного розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету, №26 (2), 2019. С. 121–125

75. Шуст Н. Соціальні інновації в умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій в Україні. Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія, 2015. №756-757, 107–110.

76. Черчик Л. М., Коленда Н.В. Сутність соціального підприємництва та його роль у забезпеченні соціальної безпеки. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Львів: Видавництво Львівської політехніки, №875. 2017. С. 101-107.

77. Що слід знати про соціальне підприємництво. Посібник. ПРОМІС-2017. URL: <http://pleddg.org.ua/ua/2017/shho-slid-znati-pro-socialne-pidpriiem/> (дата звернення 08.04.2023)

78. Що таке соціальне підприємництво. URL: <https://bomedia.com.ua/socpidp/>

79. Bornstein D., Davis S. Social Entrepreneurship: What Everyone Needs to Know. Oxford University Press. Kindle Edition, 2012. p. 1.

80. Ciepielewska-Kowalik A. European Commission (2020). Social enterprises and their ecosystems in Europe. Updated country report: Poland [Electronic resource] /Anna Ciepielewska-Kowalik. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. 114p. Accessed mode: <https://europa.eu/!Qq64ny>

81. Cox A., Healey J. Promises to the Poor: The Record of European development agencies. Poverty Briefings. 2002. Vol. 1. 14 p.

82. Haber Jason. The business of good. Social entrepreneurship and the new bottom line. Entrepreneur Press, 2016. p. 12.

83. Lasprogata G.A., Cotton M.N. Contemplating enterprise: The business and legal challenges of social entrepreneurship. *American Business Law Journal*. 2013. № 41 (1). P. 67–114.

84. Salamon L.M., Lester M. *America's nonprofit sector: A Primer*. N.Y.: The Foundation Center, New York, 2009. 197 p.

85. No Waste Service: Сміття може приносити не проблеми, а користь. URL: <https://delo.ua/business/smittja-mozhe-prinositi-ne-problemi-a-korist-346221> (дата звернення 08.04.2023)

86. Network of social enterprises in the UK. *Social Enterprise UK Impact Report 2018/2019*, URL: <https://www.socialenterprise.org.uk/seuk-impact-reports-annual-reviews/social-enterprise-uk-impact-report-2018-2019/> (дата звернення 08.04.2023)

87. *Social economy and social entrepreneurship — Social Europe guide — Volume 4*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. 108 pp. URL: ec.europa.eu/social

88. Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*. 2015. Vol. 41. P. 36–44.

89. Social Enterprise in Europe Developing Legal Systems which Support Social Enterprise Growth. URL: <http://www.bwbllp.com/knowledge/2015/10/21/social-enterprise-in-europedeveloping-legal-systems-which-support-social-enterprise-growth>

90. Zahra S., Rawhouser H., Bhawe N., Neubaum D., Hayton J. Globalization of social entrepreneurship opportunities. *Strategic Entrepreneurship Journal*. 2016. Vol. 2 (2). p. 113-117

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Прізвище, ім'я, по батькові

Факультет

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма

ДЕКЛАРАЦІЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Усвідомлюючи свою відповідальність за надання неправдивої інформації, стверджую, що подана кваліфікаційна (магістерська) робота на тему:

«

»

є написаною мною особисто.

Одночасно заявляю, що ця робота:

- не передавалася іншим особам і подається до захисту вперше;
- не порушує авторських та суміжних прав, закріплених статтями 21–25 Закону України «Про авторське право та суміжні права»;
- не отримувалася іншими особами, а також дані та інформація неотримувалися у недозволеній спосіб.

Я усвідомлюю, що у разі порушення цього порядку моя кваліфікаційна (магістерська) робота буде відхилена без права її захисту, або під час захисту за неї буде поставлена оцінка «незадовільно».

(дата)

(підпис здобувача вищої освіти)

Азербайджанський архітектурно-будівельний університет

Казахський автомобільно-дорожній інститут

Грузинський технічний університет

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Національний транспортний університет

Український державний університет залізничного транспорту

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА БІЗНЕСУ

КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ

ПРОГРАМА

*Міжнародної науково-практичної конференції
здобувачів вищої освіти і молодих вчених*

**«СУЧАСНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ І
МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ»**

17 листопада 2023 р.
ХНАДУ
Харків

СОЦІАЛЬНА ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК РУШІЙНА СИЛА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Марченко Д.О., здобувач вищої освіти,
Науковий керівник: Деділова Т.В., к.е.н., доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Магіш О., здобувач вищої освіти,
Науковий керівник: Кримова Марія Олександрівна, к.е.н., доцент
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВПЛИВУ ІМІДЖУ КОМПАНІЇ НА СПОЖИВАЧА

Ніколаєнко А., здобувач вищої освіти,
Науковий керівник: Кудряцев В.М., к.е.н., доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

РОЛЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЕКОНОМІЧНОМУ ЗРОСТАННІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ США ТА НІМЕЧЧИНИ

Новіков М.А., здобувач вищої освіти,
Науковий керівник: Литвищенко А.В., к.е.н., доцент
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СТАН РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЙОГО РОЗВИТКУ

Остапчук О.Р., здобувач вищої освіти,
Науковий керівник: Куреда Н.М., к.е.н., доцент,
Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

СУЧАСНА ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ: СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ

Палій Д.В., здобувач вищої освіти,
Науковий керівник: Куреда Н.М., к.е.н., доцент,
Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Петров В.О., здобувач вищої освіти,
Науковий керівник: Кириченко Ю.М., д.ю.н., професор
Харківський національний університет внутрішніх справ

МЕЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ОБМІН ТА ТОРГІВЛЯ НА РИНКАХ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЄТЬСЯ

Печора К. В., здобувач наукового ступеня доктора філософії
Науковий керівник: Андрущенко І.Г., к.ю.н., професор
Національна академія внутрішніх справ

СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

*Матіяш О., здобувач вищої освіти,
matiyash.alena@gmail.com*

*Науковий керівник: Кримова М.О., к.е.н., доцент
Донецький національний університет імені
Василя Стуса*

Досвід застосування соціального підприємництва у світі доволі багатий, однак наявні в даній сфері і численні "підводні камені", виділення яких є актуальним для потенційного усунення чи мінімізації, чим і зумовлюється актуальність теми дослідження.

Вивчення сучасної проблематики розвитку соціального підприємництва в Україні неодноразово потрапляло під призму досліджень багатьох науковців.

В межах даної публікації доцільно детальніше звернути увагу на роботи Давидовської Г.І., Міщук Г.О., Толстової А.О. і т.д. Проте даних досліджень недостатньо та є необхідність подальших напрацювань у даному спектрі.

Тому метою даного дослідження є виділення сучасних проблем розвитку соціального підприємництва як перший крок на шляху до його поліпшення.

Сучасний стан соціального підприємництва можна описати рядом наступних проблемних питань:

- необхідність адаптування внутрішньо-переміщених осіб;
- працевлаштування людей з особливими потребами;
- зростання чисельності осіб, яким необхідні соціальні послуги;
- зайнятість населення із застосуванням і подальшим розвитком наявних ресурсів;
- порушення енергосистеми країни, і надалі будуть загострюватися, враховуючи збройний конфлікт на території нашої держави, як ефективний інструмент може бути застосоване саме соціальне підприємництво [1, с.107].

За останні роки багато людей по всій Україні створили організації для надавання соціальної підтримки та послуг тим, кому вони потрібні.

Багато відданих і наполегливих людей, громадських організацій творять добро, реалізують вагомні соціальні проекти, мають змогу зробити більше, але стають залежними від їжі.

Зібрати кошти за рахунок пожертвувань стає все важче, і як наслідок громадські організації змушені шукати нові підходи до розвитку та фінансової незалежності.

Варто підкреслити, що соціальне підприємництво в якості соціальної практики в Україні сьогодні лише починає розвиватися, кількість реально діючих соціальних підприємств мала і більшість із них навіть не усвідомлюють себе такими.

Значної державної чи громадської підтримки цей рух досі не має.

Проте незалежні оглядачі стверджують, що Україна має реальні шанси стати державою, де соціальне підприємництво стане двигуном позитивних змін.

Проте на шляху розвитку соціального підприємництва в Україні нині існує велика чисельність проблем, які можливо згрупувати наступним чином:

1) Проблеми щодо нерозуміння суті соціального підприємництва основними групами суспільства.

Недостатнє усвідомлення владою, бізнесом та громадськістю переваг розвитку соціального підприємництва та формування соціальних підприємств у кращому виконанні завдань з надання соціальних послуг населенню та підтримки громадських організацій у їх діяльності з суспільними цілями є підключений. Відсутність системного підходу до популяризації соціального підприємництва, відсутність інформаційної мережі щодо діяльності на користь розвитку соціального підприємництва є причиною прояву основних перешкод для його розвитку.

2) Проблеми, що відображають ускладнення законодавчого та адміністративного просування ідеї соціального підприємництва.

По-перше, прийняття законів на державному рівні та їх імплементація на рівні регіональних соціально-економічних систем місцевих громад зазвичай займає тривалий час [2].

По-друге, на місцевому рівні просто може бути недостатньо ресурсів для підтримки процесу імплементації правових норм. Крім того, вказується на відсутність сприятливого зовнішнього та внутрішнього середовища для формування та розвитку соціальних підприємств (відсутність законодавства, яким би регулювалася діяльність соціальних підприємств, відсутність системного підходу до навчання та підвищення кваліфікації працівників), діяльність кваліфікованого персоналу у галузі соціального підприємництва, відсутність «причин» для спілкування та обміну досвідом (зокрема й

на міжнародному рівні) для існуючих та майбутніх соціальних підприємців, відсутність системи фінансування проєктів створення соціальних підприємств).

3) Проблеми щодо протиріч в психології соціального підприємництва, безпосередньо з об'єктивними відмінностями в логіці підприємницької та громадської діяльності. Вітчизняні соціальні підприємці-початківці стикаються з проблематикою поєднання соціальних цілей із довгостроковою та стійкою самодостатністю [3, с.157].

Соціальні підприємці в інших державах, особливо в країнах з перехідною економікою, стикалися і стикаються з тими ж проблемами – протиріччям між соціальною та комерційною ефективністю.

Однак за роки роботи соціальні підприємці та організації, які вони підтримують, засвоїли кілька уроків, знання яких дає їм змогу подолати «кризу ідентичності» соціального підприємства – корпоративного чи благодійного – та узгодити суспільні та комерційні інтереси, які є надзвичайно вагомим для досягнення соціальної стабільності та процвітання;

4) проблеми із залученням коштів на першій стадії розвитку підприємницької діяльності, відсутність спеціальних програм кредитування та гарантування позик.

Соціальне підприємство, як і будь-який інший бізнес, потребує інвестицій.

5) відсутність державної підтримки для створення або розширення громадської організації. Етап становлення громадської організації, як і будь-який інший, несе в собі найбільші ризики. Більшість громадських організацій банкрутують на початковому етапі, тому розвиток таких організацій на початковому етапі потребує державної підтримки [4, с.389].

6) нині соціальне підприємництво не має привілеїв порівняно з традиційними комерційними та некомерційними організаціями, що унеможливує визначення чисельності соціальних підприємців в Україні в цілому чи в якомусь регіоні.

За інших рівних умов соціальні підприємці програють традиційним компаніям через нижчу прибутковість і соціальні цілі.

Враховуючи вищенаведене, можливо підсумувати, що соціальне підприємництво в Україні перебуває на стадії становлення, тому єдиного відношення та усвідомлення щодо цього питання немає.

Для його розвитку необхідно подолати бар'єри та сприяти прогресу цього інституту, що дасть йому змогу стати одним із пріоритетів державної політики в майбутньому.

Оскільки даний тип бізнесу у вагомій степені залежний від громадської підтримки, позитивне відношення суспільства є основою для потенційного розвитку цієї фінансової установи, а національна політика сприймається суспільством позитивно.

Так, відсутність відповідного законодавства може стати серйозною перешкодою для розвитку соціального підприємництва в Україні. Законодавча база визначає правові рамки, в яких діють соціальні підприємства, і встановлює правила їх функціонування.

Наявність чіткого та сучасного законодавства сприяє створенню сприятливого середовища для розвитку соціального підприємництва. Вона надає підприємствам зрозумілі правила гри, захищає їх права та інтереси, а також надає можливості отримати підтримку та фінансування від держави та інших організацій.

Без адекватної законодавчої бази соціальні підприємства можуть зіткнутися з різними труднощами, такими як невизначеність правового статусу, відсутність можливості отримати фінансування чи підтримку, а також недостатнє визнання їхнього соціального впливу.

Тому, розвиток соціального підприємництва в Україні потребує уваги до створення ефективної та сучасної законодавчої бази, що сприятиме його зростанню та впровадженню в різних галузях суспільства.

Література.

1. Давидовська Г.І. Проблеми соціального підприємництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 7. Ч. 1. С. 106–109
2. Екосистема соціального підприємництва в Україні: виклики та можливості (2018). URL. Режим доступу: https://ractukraine.org.ua/sites/default/files/2018-06/APEA_REPORT_ukr.pdf
3. Міщук Г. (2017). Соціальне підприємництво: критерії ідентифікації та проблеми розвитку. *Демографія та соціальна економіка*, 2 (30), с.152–165. URL: <https://dse.org.ua/archiv/e/30.html>.
4. Толства А. Розвиток соціального підприємництва в Україні: проблеми та можливості. *Вісник економіки, транспорту і промисловості*. 2018. № 62. С. 384-391.

Фактори, які впливають на розвиток соціального підприємництва

№ з/п	Назва фактору	Негативний вплив на розвиток соціального підприємництва	Можливості для розвитку соціального підприємництва, зумовлені даним фактором
1	Економічна ситуація	- відсутність ресурсів у державному бюджеті; - фінансування соціальної сфери за залишковим принципом	- спонукає людей і громади ставати активнішими, шукати інноваційні підходи до вирішення проблем; - дозволяє використовувати бізнесові підходи; - в разі створення комфортних умов ведення бізнесу на місцевому рівні – ефект буде колосальний: збільшиться наповненість місцевого бюджету, зменшиться рівень безробіття, зросте добробут усієї громади; - залучає ті ресурси, які до цього були непридатні: вразливі групи населення, відходи виробництва і життєдіяльності та ін
2	Законодавство	- відсутність законодавства, яке регулює діяльність СП, визначає правові засади та державну підтримку	- можливість вибрати для СП найбільш оптимальну організаційно-правову форму (ОПФ), як з погляду бізнес-моделі, так і особливостей оподаткування; - можливості громадських і благодійних організацій займатися комерційною діяльністю, що підвищує організаційну спроможність і життєздатність зазначених інституцій
3	Наявність людських ресурсів	- страх додаткових витрат через безліч стереотипів, та через потребу створення універсального дизайну й адаптації робочих місць	- можливість задіяти категорії, які не задіяні в традиційному бізнесі. Зокрема: люди з інвалідністю; внутрішньо-переміщені особи; постраждали від збройних конфліктів; учасники військових дій; національні меншини; люди похилого віку; молодь з проблемами соціалізації; люди з важкими хронічними захворюваннями; люди, що вийшли з місць позбавлення волі; багатодітні родини
4	Споруди у власності громади	- багато будівель, які перебувають у власності громади, фактично не використовуються через жакхливий стан.	- можливість використати закордонний досвід, та трансформувати непрацюючі підприємства в офісні центри із працевлаштуванням представників уразливих груп населення і прибутками, що спрямовуються на вирішення місцевих проблем.
5	Зацікавленість великого бізнесу в аутсорсингу	- неготовність деяких видів бізнесу, закрити внутрішні, допоміжні підрозділи	- збільшується тенденція замовлення таких послуг, як прибирання, транспортування, кур'єрська доставка, обслуговування оргтехніки і мереж, реклама і зв'язки з громадськістю, організація подій, освітні послуги, бухгалтерський облік, виробництво різних деталей тощо. Це дає змогу розвиватися малому бізнесу. - компанії шукають можливість замінити гранти на стартапи, оскільки у цьому випадку вбивають двох зайців, бо забезпечують собі аутсорсинг і паралельно вирішують соціальну проблему, яка, своєю чергою, не вимагатиме наступних грантів
6	Лояльність споживачів до продукції СП	- байдужість незначної кількості споживачів до виробника	- відчуття причетності до корисної справи, ще й у досить простий спосіб (купування необхідного товару чи послуги); - можливість формування більш свідомої культури споживання
7	Підтримка СП міжнародними фондами та організаціями	- відсутність прямих даних, щодо підтримки соціальних підприємств	- підтримка внутрішньо-переміщених осіб від Програми Розвитку ООН; - допомога вимушеним переселенцям і громадам, які зазнали наслідків конфлікту, від Міжнародної організації з міграції; - програми донорів, спрямовані на розвиток сільської місцевості, що містять елементи соціального підприємництва (Фонд «Монсанта», Міжнародний благодійний фонд «Добробут громад» (Heifer International)), Фонд «Східна Європа» та інші